

DOSYA

Mavi Vatan Sorunsalı: Türkiye'nin Perspektifinden Doğu Akdeniz, Libya ve Kuzey Afrika

ORTA DOĞU GÜVENLİK AKADEMİSİ

İÇİNDEKİLER

6

Mavi Vatan: Akdeniz

Doğan ERTUŞ

10

Türkiye'nin Dış Politika Hamlelerinde ve Hususi Olarak Libya Politikasının Kamuoyunda ve Toplumdaki Yansıması

Büşra ÇOBAN

12

Türkiye'nin Buğudaki Camı: Doğu Akdeniz'de Güvenlik

Doğan ERTUŞ

14

Türkiye ve Libya Devletlerinin Son Dönemde Gelişen İlişkileri

Mukadder BOYDAŞ

17

Libya'nın Dahili Sorunlarına Yönelik Türk Dış Politikasında Yapılan Hamleleri

Hamdiye CAN

19

Libya'nın Türkiye Cumhuriyeti Kuruluşuna Kadar Osmanlı Devleti İçerisindeki Konumu

İclal AYDIN

20

Libya

Zeynep ALTINTAŞ

29

Libya - Türkiye Cumhuriyeti Tarihsel İlişkileri

Şeyma Hatun GÜSER

31

Mısır ve Libya Örneğinde Bölgede Siyasi Güç Bağlamında Dini Grup ve Kabilelerin Etkisi

Nusret DEMİR

36

Mısır ve Türkiye Dış Politikalarında Denge Analizi: Bölgesel Güç Bağlamında Libya

Hazal Mehtap ÇAKIRCA

38

UHM'nin Türkiye İşbirliği İle Libya İçerisinde Sağlamış Olduğu Güç Dengesi

Zeynep ALTINTAŞ

EDİTÖRDEN

Mikail Yaşar
GÜNAY

OGA
Koordinatörü

İnterdisipliner bir karaktere sahip olan sosyal bilimler, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerden hukuka, sosyolojiden psikolojiye kadar birçok muhtelif disiplin ve perspektiften içerisinde yaşamış olduğumuz dünyayı ve yürütmüş olduğumuz ilişkileri anlamayı, açıklamayı ve hatta anlamlandırmamızı sağlayan bir enstrüman olarak faydamıza sunulmuştur. Kadim zamanlardan itibaren düşünce ve felsefe gelenekleri bugüne kadar pratik ve teori arasında gerçekleşen çeşitli tartışmalara şahitlik etmiş ve farklı coğrafya ve toplumlarda yeni düşüncelere sebebiyet vermiş ve dolayısı ile dünyayı anlamlandırmamızda birbirlerinden farklı özgün bakış açıları doğurmuştur. Günümüzde ise yine aynı vecheden, gelişen olayları anlama ve anlamlandırmak adına çeşitli mercilere danışmaktayız. Bu noktada mercilerden biri ve en önemlisi olan ilmi ve bilimsel çalışmaların yürütüldüğü akademi karşımıza çıkmaktadır. Bu yapının en önemli aktörleri ne kadar profesörler olarak anılsa da bileşenin olmazsa olmazını -sine qua non- şüphesiz bunlara talip olan öğrenciler oluşturmaktadır. Orta Doğu Güvenlik Akademisi işbu perspektif ile öğrencilerin akademik çalışmalar içerisinde, daha aktif bir rol

üstlenerek, özellikle televizyon, sosyal medya mecraları içerisinde geçici ve yapıcı olmayan yorumların ötesinde ülkelere, bölgenin, dolayısı ile dünyanın içerisinde bulunan sorun ve olguları daha dinamik bir düzlemde saptayabilmek, dolayısı ile anlayıp açıklayabilmek ve özgün bir biçimde bunları tekrar anlamlandırarak hem ilmi, bilimsel çalışmalara katkı sağlamak, daha ileri boyutta pratik sahada, politika oluşturma sürecinde faydalı fikir ve çözümleri sunabilmeyi hedef olarak konumlandırmıştır.

Genel olarak Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler öğrencilerini yakından ilgilendiren Orta Doğu ve Güvenlik paradigmaları şüphesiz diğer disiplinlerden ve bu alanda çalışan ve okuyan kişilerden faydalanmak durumundadır. Çoğu zaman çalışmalar içerisinde göz ardı edilen tarihi, kültürel ve dini boyutların ele alınmaması, teorilerin olgu ve sorunların açıklanmasında, dolayısı ile verimli politika üretiminde yetersiz kalmasına sebebiyet verdiği aşıkardır. Bunun ile birlikte hakim akademik literatür içerisinde maalesef evrensel bir anlamlandırma girişiminin bulunması ve tek bir gözlükten dünyanın ve olayların açıklanmaya, hatta değerlendirilmeye çalışılması, mevzuların dar bir bakış açısı ile izlenmesine sebebiyet verir. Dolayısı ile küresel boyutta meselelere global bir açıklama sunmaya çalışmak farklı bölgelerin ve toplumların olgularını ve sorunlarını anlamada yetersiz kalma, bunun ötesinde muhatap bölgenin özgün realitelerini gözardı etme tehlikesi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu perspektiften hareket ederek, husu-

sen bölgenin ve dünyanın stratejik olarak mühim bir noktasında bulunan ve bölge aktörleri içerisinde ciddi bir konuma sahip olan Türkiye kendisi ile ilintili olan ve ilgilendiren konuların anlaşılması ve çözümlenmesi bakımından içerisinde barındırmış olduğu akademik ve siyasi insan kaynağını efektif ve stratejik olarak kullanabilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda Orta Doğu Güvenlik Akademisi 2020/21 dönemi içerisinde aktif olarak gündemimizde bulunan Doğu Akdeniz mevzusu ve aynı zamanda bu mesele ile de yakından ilintili olan Kuzey Afrika ülkelerinden Libya ve Mısır mevzuları araştırmacılarımızın ana odak noktaları olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra teritoryal olarak Orta Doğu'nun üç farklı bölgesel alt komplekse ayrılarak analiz edilmesi daha faydalı görülmüştür: Levant, Kuzey Afrika ve Körfez bölgesi. Özellikle Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika araştırmaları henüz yeterli seviyede bulunmaması ve çalışmaların ekseriyetle özgün olmayan gözlükler ile anlamlandırılmaya çalışılması birçok noktada yetersiz kalmakta ve muallak noktalar oluşturmaktadır. Dolayısı ile bu konuya imkan boyutunca daha yakından bakarak ve aynı zamanda tarihi, kültürel ve dini olguları da göz önünde bulundurarak çalışmalarını geliştirmek büyük bir öneme sahiptir.

Bu noktada henüz lisans ve yüksek lisans seviyesindeki araştırmacılar tarafından, bölgenin ve konuların uzmanları tarafından elde edilmiş bilgilerin ve OGA bağlamında kurulmuş olan Çalışma Masası konsepti ile salt bilgilerin bireysel okumaların, çalışmaların ve yürütmüş

olduğumuz fikirlerin ışığında işlenilmesi, tartışılması, değerlendirilmesi ve nihai olarak faydalı bir çıktı elde edilmesi hedeflenmektedir. Aynı zamanda araştırmacıları sadece akademik ve teorik boyuta sınırlandırmamak adına, teorik bilgilerin pratik sahadaki yansımalarını ve uygulamalarını akademisyen ve siyasilere tecrübe ve bilgilerinden faydalanarak konularının bir bütün olarak yerleştirilmesini ve dolayısıyla kendilerinin bu alanlarda yetişmesini sağlamaktadır.

Elinizdeki dosya üstte belirtilen düşünceler ve hedefler ışığında yapılmış olan çalışmaların asgari bir yansımasıdır. İçerisinde birinci dönemin ana konusu olan "Kuzey Afrika bağlamında Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin konumu" başlıklı çalışmamız araştırmacılarımızın önemli noktalara değinerek yapmış oldukları yazılardan oluşmaktadır. Konu hacminin ve bölge sahasının genişliğini ve derinliğini göz önünde bulundurmamak, sadece kısıtlı fakat önemli noktalara değinmenin mümkün olduğunu anlaşılır kılmaktadır. Son olarak, akademik ve pratik sahada bireysel ve kolektif olarak bu ve buna benzer çalışmaların yapılması orta ve uzun vadede belli bir boyutta eksiklikleri giderecek ve daha özgün kuram ve kavramların gelişmesine katkı sağlayacaktır.

MAVİ VATAN: AKDENİZ

Doğan
ERTUŞ

OGA
Araştırmacısı

Doğu Akdeniz büyük ve bölgesel aktörlerin jeopolitik güç müdahaleleri ve doğal gaz kaynaklarına sahip olma isteği, ayrıca Asya ve Afrika'dan Avrupa'ya insani geçiş koridoru olarak kullanılabilmesi adeta pandoranın kutusunun açılmasına aday durumdadır. Devletler dışında terör örgütlerinin cirit atması ve alan hâkimiyeti kurmaya çalışması da bölgenin kaynayan kazan olmasına vesile olan diğer nedendir. Bölgesel bir güvenlik örgütü olan NATO, ilk kez Akdeniz'e kıyısı olan ve sorumluluk alanı dışındaki bir ülke olan Libya'ya müdahale etmiştir.

Giriş

Doğu Akdeniz, jeopolitik ve jeoekonomik açıdan dünyanın en önemli bölgeleri arasında yer almaktadır. Bölgenin kıtalararası geçişe aracılık eden bir bölge olması, tarihi ve ticari yollar üzerinde yer alması beraberinde girift sorunları ya da büyük imkânların kapısını arayabilecek potansiyeli de getirmektedir. Özel olarak Doğu Akdeniz Bölgesi ticari, jeopolitik ve jeoekonomik özellikleri nedeniyle alınan rekabetin yoğunlaştığı bölgelerin başında gelmektedir. Bölgede enerji kaynakları üzerinde yaşanan rekabet günümüzün yeni çatışma alanlarında biridir. Bu rekabet İngiltere gibi büyük aktörlerden başlayıp Mısır, Lübnan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), İsrail, Yunanistan, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) gibi devletlere ka-

dar bir dizi aktörün de içinde olduğu rekabettir. Bu rekabet ekseninde küresel ve bölgesel aktörler Türkiye'yi bypass edecek politikalar izlerken, Türkiye oyunun dışında kalmamak adına çeşitli adımlar atmakta ve uluslararası hukuktan doğan haklarını her platformda dile getirmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin kendi kıta sahanlığı içerisinde "Barbaros Hayrettin Paşa, Fatih, Yavuz ve MTA Oruç Reis" adlı sondaj ve sismik çalışmaları başlatması önemli bir adım olarak zikredilebilir.

Bir Teopolitik Teori: Deniz Hakimiyeti Teorisi

ABD'nin 20. Yüzyıl deniz stratejisinin kurucusu olan Alfred Thayer Mahan(1840-1914) aynı zamanda İngiltere, Japonya ve Almanya donanma kuvvetlerinin gelişimini de büyük ölçüde etkilemiştir. Mahan açık denizleri, kıtaları birbirine bağlayan engin ovalar olarak görmektedir. Nitekim dünya ulaşımının kontrolü için deniz yollarını kontrol edilmesi gerekmektedir. Ayrıca dünya egemenliği için denizaşırı alanların da ele geçirilmesi ve bu alanlarla anavatan arasındaki bağlantının devamını sağlanması gereklidir. Mahan'dan hareketle "Denizlere hâkim olan dünyaya olur." anlayışı bağlamında büyük devletlerin güvenlikleri, siyasi ve ekonomik varlıkları deniz güçlerine ve denizlere olan hâkimiyetlerine bağlıdır.

Mahan tarafından geliştirilen deniz jeopolitiği; kuşaklardan merkeze, denizlerden ise kara parçalarına doğru gelişen bir alan hâkimiyeti stratejisi kurma odaklıdır. Mahan, büyük devletler arasından yaşanacak olan savaşların sonuçlarının muhakkak denizlerde kazanılacağını savunmaktadır. Bu nedenle Mahan; ABD'nin kara sınırlarının dışında ve uzak savaş gücünü artıracak ve ona dünyanın başka bölgelerinde de savaşma imkânı sunacak bir deniz politikası uygulanmasını tavsiye etmiştir. Bu noktada Mahan'a göre mihver sahalarında hâkimiyet sağlayan gücün yayılmacı

potansiyeline karşı ancak çevre denizlerde gerçekleştirilecek bir kuşatma başarılı olabilir. Bu nedenle Mahan, ABD ve İngiltere'nin menfaatlerini Çin'in kontrol altında tutulması ve Rusya'nın kuşatılmasında görmektedir.

Mahan'ın teorisinden hareketle dünyayı kontrol etmek isteyenler eğer stratejik deniz yollarını kontrol edebilirse dünyayı kontrol altına alabilirler. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'e ve bölgenin enerji kaynaklarına sahip olan ülkeler dünya enerji politikasına yön verebilen ülkeler olacaktır. Nitekim Doğu Akdeniz hem deniz yolları hem de kara bağlantıları dikkate alındığında üzerinde hâkimiyet kurulması gereken önemli bir geçiş bölgesi, enerji ve transfer bölgesidir.

Doğu Akdeniz'in Jeopolitiği ve Jeoekonomisi

Akdeniz Bölgesi, zaman zaman Türkiye'nin siyasi ilişkilerinin sorunlu olduğu Suriye, İsrail, Mısır gibi aktörler ile Kıbrıs Adası'nı ve Yunanistan gibi ortak bir NATO ülkesini de barındırmaktadır. Libya gibi petrol zengini ve parçalanmakta olan bir ülkenin, Süveyş Kanalı ve Filistin'in varlığı, bölgeyi jeoekonomik ve jeopolitik bakımdan önemli kılmakta ve büyük aktörlerin çatışma alanı haline dönüşmektedir. Doğu Akdeniz; Süveyş Kanalı'nın Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlaması ile birlikte, Avrupa ve Asya arasında gerçekleştirilen ticaretin ana güzergâhı olmuştur. Doğu Akdeniz'de söz sahibi olan bir devlet, siyasal olarak bölge ülkelerine de nüfuz edebilecektir. Özellikle askeri açıdan Orta Doğu'da yaşayanlar takip etme olanağı sunması ve Libya örneğinde olduğu gibi gerekli görüldüğü takdirde askeri operasyonlar için hayati bir konuma sahiptir. Dünya üzerinde yaşanan savaşların ve çatışmaların temelinde tarih boyunca enerji ve su kaynaklarına erişim ve bu alanlar üzerinde hâkimiyet kurma çabası yer almakta-

dır. Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattıyla beraber diğer doğal gaz ve petrol boru hatları ile su kaynakları, Doğu Akdeniz'in enerji açısından önemi bir kez daha ortaya koymaktadır. Doğu Akdeniz'in jeopolitik ve jeoekonomik önemi; Rusya, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Afrika Birliği, ABD, Çin ve Hindistan'ın enerji ihtiyacını karşılayacak olan petrol ve doğal gaz gibi ana enerji kaynaklarının yer aldığı bir üçgenin merkezinde konumlanmasından kaynaklanmaktadır. Süper güç enerji kaynaklarının kontrolü aynı zamanda güvenlik meselesi bağlamında bu gücünü tahkim etmek için önemli bir araçtır. Jeopolitik; ülkelerin, bölgelerin, kıtaların, askeri alanların, hava, deniz ve kara sahalarının durumunu ve bu durumu etkileyen coğrafi, tarihi, siyasi, ideolojik, demografik, askeri, sosyal ve ekonomik koşullar gibi çeşitli faktörleri inceleyen bir disiplin olarak tanımlanmaktadır

Siyasi hareketler, terör örgütleri arasındaki güç müdahalesine varıncaya kadar her türlü siyasi mekanizma arasında oluşan güç çekişmesi, topraklar üzerinde hâkimiyet sağlamak ve tahakküm kurmak gibi unsurlar jeopolitikanın inceleme alanları arasındadır. İbn-i Haldun'a göre "Coğrafya kaderindir." Bu yönüyle bir bölgenin sahip olduğu jeoekonomik, jeopolitik, jeostratejik, jeokültürel gibi unsurlar o bölgenin kaderini belirlemektedir.

Doğu Akdeniz'de gerçekleşen ticaret güzergâhı Türk Boğazları ile Karadeniz'e Sicilya ve Messina Boğazları ile Batı Akdeniz'e ve Atlantik Okyanusu'na, Süveyş Kanalı ile Kızıl Deniz ve Hint Okyanusu'na kadar ulaşmaktadır. Tüm bunlara ek olarak Doğu Akdeniz; Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Balkanlar gibi komşu bölgeleri kontrol edebilen her konuma sahiptir. Bu nedenle Doğu Akdeniz'de söz sahibi olan bir devlet anılan bölgelere hem siyasi nüfuz etme hem de askeri müdahalelerde bulunabilme imkânında kavuşmuş olacaktır.

Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları Karşısında Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Politikaları

Günümüz dünya doğal gaz rezervlerinin %47'si Doğu Akdeniz'de bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'de son yıllarda keşfedilen yaklaşık 10 civarında yeni doğal gaz alanı için hesaplanan nihai kurtarılabilir rezerv 2.24 trilyon m³'e ulaşmış bulunmaktadır. Teknik başarı oranları % 60'ı geçerken, tahmin edilen ticari karlılık oranları %50 seviyelerine ulaşmış bulunmaktadır. İsrail, Akdeniz'deki Leviathan ve Tamar sahalarında gerçekleştirmiş olduğu doğal gaz arama faaliyetleri kapsamında 1 trilyon m³ fazla kanıtlanmış doğal gaz rezervi keşfetmiştir. Benzer şekilde GKRY'nin vermiş olduğu izin neticesinde Afrodit sahasında 100 milyar m³ olduğunu açıklamıştır. İtalyan ENI şirketi ise Mısır'ın Zohr sahasındaki doğal rezervlerinin 850 milyar m³ olduğunu açıklamıştır. Filistin'in deniz alanında keşfedilen Gaza Marine doğal gaz sahası ise atıl durumda beklemektedir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuk'u Sözleşmesi'ne (BMDHS) göre bölgede bulunan petrol ve doğal gaz yatakları üzerinde sahildar devletler olan Mısır, Türkiye, Kıbrıs Adası, Lübnan, Suriye, İsrail ve Gazze Şeridi hak sahibidir. Suriye ve Mısır'da petrol ve doğal gaz üretimi düşmüş, İsrail enerji alanında bölgede önemli bir pozisyon kazanmıştır.

Küresel aktörler çıkarları doğrultusunda Suriye, Libya, Mısır gibi jeopolitik açıdan Doğu Akdeniz'in önemli ülkelerini şekillendirmeye çalışmaktadır. Rusya ve Çin kendi çıkarları doğrultusunda İran'ı jeostratejik açıdan önemli bir ülke olarak kodlamakta ve Suriye'yi de kaybetmemek için mücadele etmektedir. ABD ve AB bölgedeki çıkarları doğrultusunda analitik bir mücadele içerisinde. Doğu Akdeniz'e sahildar ülkelerden Suriye 19 Kasım 2003, Lübnan 19 Ekim 2010 İsrail ise 12 Temmuz 2011 tarihinde Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilan edilmiştir. AB'nin de deste-

ğini alan GKRY; 2 Nisan 2004 tarihinde KKTC ve Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan haklarını yok sayarak "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına Birleşmiş Milletlere 200 millik bir MEB ilanının yapılmasını sağlamıştır. Çin bölgede Rusya ile birlikte hareket etmekte ve askeri tatbikatlar düzenlemektedir. Rusya, Mısır'ın enerji meselelerine müdahil olmakta, İran'ın desteğiyle Suriye'de yaşanan olaylara müdahale etmekte, Libya'da yaşananlara dayanak noktaları geliştirmektedir. ABD, bölge enerji denklemi için İsrail-Mısır- Suudi Arabistan iş birliğine büyük önem vermekte ve önemli gördüğü aktörlerle ikili çözümler üretmeye çalışılmaktadır. AB, İsrail-Yunanistan-GKRY tarafında somutlaştırılan Doğu Akdeniz Boru Hattı'nı finansal anlamda desteklemektedir. Türkiye, GKRY, Yunanistan, İsrail, Lübnan, Mısır ve Rusya gibi Doğu Akdeniz'deki sahildar ülkelerin yanı sıra enerji piyasasında söz sahibi olan ABD ve Rusya gibi bölge dışı aktörler de bölge için birtakım stratejileri geliştirmektedir. Avrupa'nın önemli güvenlik ve enerji güzergâhı Türkiye'dir.

Türkiye ve KKTC'nin Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Yönelik İzlediği Politikalar

KKTC'nin haklarını uluslararası arenada korumak Türkiye'nin öncelikleri arasındadır. Türkiye GKRY'ni resmi olarak tanımamaktadır. Doğu Akdeniz'de Türkiye açısından çözülmesi gereken en önemli sorun GKRY ile yaşadığı MEB yetki alanlarının sınırlandırılması sonucudur. GKRY; Türkiye ve KKTC'ni bypass ederek uluslararası hukuku çiğnemekte ve tek taraflı kendi MEB alanlarını ilan etmektedir. Türkiye ve KKTC ise bu durum karşısında GKRY'nin Kıbrıs'taki Türk toplumunu temsil etmediğini ve bu nedenle KKTC'ni muhatap almadan gerçekleştirmiş olduğu tek yanlı ve işlemlerin ve imzalandığı uluslararası anlaşmaların geçersiz olduğunu dile getirmektedir. Doğu Akdeniz'de KKTC, 12 millik kara suları ilan etmekle birlikte KKTC açısından yaşa-

nan en önemli gelişme, 2011 yılında GKRY'nin sondaj çalışmalarına başlamasıdır. GKRY'nin atmış olduğu bu adım karşısında KKTC, Türkiye ile 2011 yılında "Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Antlaşması" imzalayarak TPAO'ya deniz alanlarında petrol ve doğalgaz arama ruhsatı vermiştir. Yine 2011 yılında yapılan başka bir antlaşma ise TPAO; arama, sondaj, üretim ve işletme yetkisi veren "Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşımı Sözleşmesi"dir. Sözleşme hükümleri çerçevesinde olan üretim halinde de yarı yarıya paylaşım gerçekleştirilmektedir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz özelinde izlediği politikalar genel çerçevede bölgesel ve küresel aktörlerin bölgede herhangi bir oldubittiye getirecekleri faaliyetlere izin veremeyerek kendini ve KKTC'yi bypass edecek olan her türlü hamleyi engellemeye yöneliktir. Suriye'nin kuzeyinde, sınır hattı boyunca uzanan bir terör koridoru Türkiye tarafından bir güvenli bölgeye dönüştürülmüştür.

Sonuç

Mısır, Suriye, Lübnan, İsrail, Yunanistan, GKRY, KKTC, Türkiye, Kıbrıs Adası üzerinde garantör ülke olan İngiltere gibi ülkelerin bölgedeki enerji kaynakları üzerinde uluslararası hukuktan doğan hakları mevcuttur. Bölgenin ekonomik ve politik kontrolü Akdeniz, Afrika, Orta Doğu ve Avrupa eksenlerine yayılabile-

cek bir dizi sorunun başlamasına neden olabilir. 2009 yılında Doğu Akdeniz'de Tamar alanında keşfedilen ilk büyük doğal gaz keşfinin ardından sırasıyla 2010'da Leviathan, 2011'de Afrodit, 2015'te Zohr, 2018'de Nur ve Calypso, 2019'da Glaucus-1 alanlarında küresel ve bölgesel aktörlerin dikkatini çekecek düzeyde petrol ve doğal gaz keşifleri gerçekleşmiştir.

GKRY'nin İsrail ile anlaşarak Türkiye'yi bypass etmesi ayrıca MEB ilanına gitmesi bölgedeki sorunu tırmandırmaktadır. Bununla birlikte Türkiye hem kendi kıta sahanlığında hem de KKTC'nin Türkiye Petrolleri'ne verdiği ruhsat alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir. Hâlihazırda Türkiye Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerine önce Barbaros Hayreddin Paşa sismik arama gemisi daha sonra Fatih ve Yavuz Sondaj gemileri ile devam etmekte iken MTA Oruç Reis sismik araştırma gemisinin de bölgeye gönderilmiştir.

Türkiye'nin bölgede faaliyette bulunan aktörlerden olan Suriye, İsrail, Mısır, GKRY ve Yunanistan ile daha çatışmalı ilişkiler içerisinde bulunması bölgedeki muhtemel gelişmelerin yakın gelecekte Türkiye aleyhine sonuçlar doğurması mümkün gözükmemektedir.

Küresel ve bölgesel aktörler KKTC'ni yok sayıp, Türkiye'yi bölgede yalnızlaştırmaya yönelik enerji politikaları izlemektedir. Ancak

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğal gaz kaynaklarına ilişkin faaliyetleri uluslararası hukuktan kaynaklanan meşru haklarına dayanmaktadır. Türkiye jeopolitik konumu itibarıyla bölgede çıkarılan ve işlenen enerji kaynaklarının Batı'ya transferi noktasında en avantajlı ve güvenli bir aktördür.

TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKA HAMLELERİNDE VE HUSUSİ OLARAK LİBYA POLİTİKASININ KAMUOYUNDA VE TOPLUMDAKİ YANSIMASI

Büşra
ÇOBAN

OGA
Araştırmacısı

Cumhuriyet'in ilk yıllarından bu yana uygulanan diplomatik faaliyetlerin birçok yönden incelenmesi mümkündür. Kültürel diplomasi ve geleneksel diplomasi bağlamında Libya politikası da bu bağlamda değerlendirilebilir. Libya politikası haricinde kültürel diplomasi'nin çıkışı ve yaygınlaşması toplumdaki yansımaları da farklı olmaktadır. Bu bağlamda Libya politikası kültürel diplomasi bağlamında değerlendirilecektir.

Giriş

Türk dış politikası genel itibarıyla gözlemlendiğinde ortaya iki farklı görüntü çıkmaktadır. İlk dönem olarak nitelendirebileceğimiz dönemde geleneksel diplomasiye yana bir tavır takınılmıştır. Her şeyin daha teorik olduğu ve küresel anlamda sistem nasıl yürütülüyorsa bizim cephemizde de aynı şekilde yürütülen bir dış politika uygulanmıştır. Küresel değerlerin baz alındığı geleneksel dış politikanın aynı zamanda kendi değerlerinden beslenmediğini de görüyoruz. Türk dış politikası olarak isimlendirme yapılsa da dış siyasette takınılan tavır bizlere göstermiştir ki verilen tepkiler Türk olmaktan hayli uzaktır. Gelinek noktada her olaya aynı kalıp tep-

kiler uygulanacaksa aynı tip yaptırımlar göze çarpmaktadır. İlerleyen zamanlarda ise gerek ekonomide yaşanan düzelmeler, iç politikadaki değişimler Türk dış siyasetini de dönüştürüp değiştirmiştir. Bilhassa 2013 yılında birçok STK dış dünyaya açılmış ve Türk bayrağını farklı alanlarda dalgalandırma gayretinde olmuştur. Bu durumun en bariz göstergesi ise yapılan eylemlerde ve beyan edilen fikirlerde devamlı kültür ve medeniyet vurgusudur. Kültür ve medeniyet kavramlarını referans alarak ilerletilen Türk Dış Politikası, zamanla istenen ürünleri de vermeye başlamıştır. Özellikle Batılı devletlere karşı yapılan söylemlerde ve Orta Doğu'da yaşanan olaylara müdahil olma noktasında ciddi şekilde yol kat edilmiştir. Teorik cümlelere, kurallara sıkışan dış politika 2000'li yılların başından itibaren sahaya dönük ve halkların hassas noktalarına dokunan bir hale evrilmiştir. Belli başlı bölge ve ülkelerde Türkiye'ye dönük samimi paylaşımlar, kardeş söylemleri, Türkiye'nin önemli yol ayrımında yanında durmaları bilimsellikten uzak olsa da ciddi bir göstergedir. Yaşanan bu olaylar bize göstermektedir ki Türkiye kendi kökleriyle barışmış ve bölge genelinde yumuşak güç olarak hissedilmeye başlanmıştır. Dünya genelindeki siyasette birçok konu değişmeye çok müsaittir. Zihni altyapı ise değişime en müsait olan kavramdır. Ülkeler arasında, sınırlarda değişme olmamasına rağmen Türkiye'nin zihni altyapısı yeniden yapılmış ve bu durum Türk Dış Politikasının yeniden şekillenmesine sebep olmuştur. Zihni altyapının değişmesi ile ortak kültürü ve tarihi paylaştığı diğer bölgelerle de yakın temas geçmiştir. Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu bu hareketlenmenin daha rahat gözüktüğü alanlardandır. Bunlara ek olarak geleneksel diplomasi'nin getirisi olan bazı bölgelerle hiçbir şekilde iletişim kurmama geleneği de bozulmuştur. Afrika, Asya Pasifik bölgeleriyle daha sık temas kurar hale geldik. Değişimlerin tümü Türk diplomasisini artık geleneksellikten ziyade kültürel diplomasi formuna çevirmiştir. Bu bağlamda karşımıza

çıkan bir diğer kavram ise kamu diplomasisi-
dir ki kamu diplomasisinde meseleye kültürel
çerçeveden bakılmaz. Daha resmi daha planlı
ve amaca yönelik olan kamu diplomasisi özel-
likle bu devirde geçerliliğini yitirmiştir. Dünya
genelinde insanlar tüm gelişmelere anında
ulaşabiliyor ve yaşanan olaylar kimin hangi
niyetle hamle yaptığını kolaylıkla fark edebi-
liyor. Diplomasi, tarihin çok iyi bilinmesiyle
yürütülebilecek bir saha olduğundan tarihin
nabzını çok iyi tutan halklar, kamu diploma-
sisinin getirisini ve ortaya çıkan sonuçlarını
bilmektedir. Yükselen bir trend olan kültürel
diplomasi hükümetleri ve devletleri referans
almaktan ziyade vatandaşları tek tek birey
olarak referans alarak baz alır. İnsan referans
alındığında görülecektir ki hükümetler orta-
dan kalksa bile vatandaşlar arasında birlik
devam etmektedir. Sınır hattının gerisinde
yaşanan bir olumsuzluk ya da uluslararası
hukuka aykırı bir tavırda sınırın öte yakası
hızlı şekilde aksiyon alabilir. Bir ülkenin va-
tandaşları kendilerini ne kadar ileri taşıyabi-
lirse kültürel diplomasi de o noktada o kadar
gelişmiş olacaktır. Yaşanan gelişmeyi teorik
anlamda yönlendirmek için elbette akade-
mik çalışmalara devam edilecektir ancak bu
eserler sadece başucu kaynağı olarak kullanıl-
acak eserler olacaktır. Türkiye son dönemde
kültürel diplomasi atağı yaptığından dolayı
çevresinde yaşanan olaylara kendi sınırları
içinde oluyormuş gibi tepki vermesi bundan
kaynaklıdır. Her ne kadar kültürel diplomasi
barışın ve istikrarın teminatı olarak gözükse
de durum devamlı bu şekilde cereyan etme-
mektedir. Orta Doğu gibi diplomatik, askeri
ve siyasi anlamda hareketli olan bir bölgede
yapılan kültürel diplomasi aradaki bağı kuv-
vetlendirirken, iyi niyet kurallarını devamlı
ihlal eden devletlere karşı da ciddi bir savun-
ma mekanizmasıdır. Böl-parçala-yönet po-
litikasının bir anlamda etkisizleştiği küresel
diplomasi bundan dolayı bazı çevrelerce ro-
mantiklik olarak adlandırılmaktadır. Bizim
yaptığımız iş sosyal bilimlerde kanadında oldu-
ğundan insanı referans kabul etmeyen hatta

şiiresel bir tabirle: "İnsanların yüreklerinden
tutulmayan her sistem defolar içerecektir."
Bunun örneklerini görmek mümkündür. Türk
dış politikasının kültürel diplomasiye yaklaştığı
her dönemde bilinirliği, desteklenme ora-
nı artmıştır. Amerika'nın güttüğü diplomasi-
nin sonuçları ise kan ve gözyaşı getirmiştir.
Türkiye cephesi muhataplarını etkileme yo-
lunu tercih ederek yumuşak güç tanımının
en önemli örneği olurken Amerika insanların
öfkelerini kendine yönlendirmede gayet başa-
rılı olmuştur.

Libya politikası da bu bağlamda değerlendirilebilir.
Libya'nın bizim için önemli bir ülke
olmasında birçok faktör sıralanabilir. Birçok
Türk'ün Libya'da iş imkanı bulması, Türk ya-
tırmacıların Libya'da yatırımlarının bulun-
ması ekonomik faktörlerden olurken kültürel
anlamda da ortaklık yönlerimiz mevcuttur.
Libya'nın dezavantajı Batı karşıtı politikalar
yürütmesinin özelinde ABD karşıtı politikalar
da güdüyor olmasıdır. Bu durumun avantaj ya
da dezavantaj olup olmaması farklı perspek-
tiflerden değerlendirilebilir ancak sonuçları
bakımından pek de olumlu durumlar oluşma-
mıştır. Kaddafi'nin agresif, dengesiz tutumları
bahane gösterilerek Kaddafi'yi devirmeye ça-
lışmak ve bunu gerçekleştirmek en ciddi so-
nuçlarından biri diyebiliriz. Türkiye bu nokta-
da ilk etapta net bir tavır sergilemiş değildir.
Yatırımların varlığı, Kaddafi ile iyi ilişkiler net
tavır gösterme konusunda yeterli olmamıştır.
Ortaya çıkan senaryoda yatırımlarda zarar
edilme ihtimali mevcut ancak çekimser kalı-
nan her an yeni Libya'yı şekillendirmede geç
kalma ihtimali de mevcuttu. Ardından politi-
ka değiştirilerek lojistik destek sağlama du-
rumuna gidilmiştir. Libya halkına silah doğ-
rultulmamış ancak sahada var olarak "Ben
buradayım." denilmiştir. Batı'nın yanında
yer almayarak geleneksel diplomasiye dışı-
na çıkmıştır. Gücü elde etme veya güçlünün
yanında yer alma refleksiyle hareket edil-
meyerek farklı sorunlarla yüzleşerek kendi
köklerimize uygun bir siyaset izleyerek olay
çözümlemeye çalışılmıştır. Elbette yaşanan

bu durumun artı ya da eksi yönleri tartışılabilir. Burada kültürel diplomasinin varlığı vurgulanmaktadır.

Sonuç

Ülkeler belli kaygılarla siyasi duruşlarını şekillendirir. Bu duruş kimi zaman güçlüden yana tavır alma şeklinde olabilirken kimi zaman kendilerini güçlendirerek sahada yeni bir isim olarak var olma şeklinde cereyan edebilir. Yaşanan olaylar insanlığa göstermiştir ki teori ile pratik genel olarak birbiriyile uyuşmamaktadır. Machiavelli'nin de izah

ettiği şekliyle, devletler arası yapılan antlaşmalar tam başarıya ulaşamaz çünkü devletler görünüşte uzlaşmaya açık gözükse bile kendi çıkarlarını gözetmektedir. Kamu diplomasisi, geleneksel diplomasiden ziyade kültürel diplomasi bir noktada daha işlevseldir. Hükümetler devamlı değişebilir, krallıklar yıkılabilir ancak vatandaşlar, vatandaşların oluşturmuş olduğu kavramlar kalıcıdır. Kültürel diplomasi buradan beslenir ve bu bağlamda sonuçları da bir nebze daha kalıcıdır. Ta ki hükümetler artık vatandaşları duyup dinlemek yerine yine kamu diplomasisinin soğuk ve pragmatist dünyasına dahil olana kadar.

TÜRKİYE'NİN BUĞUDAKİ CAMI: DOĞU AKDANİZ'DE GÜVENLİK

Doğan ERTUŞ

OGA Araştırmacısı

Asırlar boyunca birçok medeniyeti misafir eden Akdeniz, konumu itibariye kıtalar arasında bir lokomotif niteliği taşıyan ve dönem dönem dünyanın en değerli ticaret yollarının güzergâhındaki bir deniz olarak, Anadolu'nun güneye açılan, siyasi ve ekonomik kapısıdır. Batısında Cebelitarık Boğazı, kuzeyinde boğazlar ve güneyinde Süveyş Kanalı olmak üzere geniş bir coğrafyada denizler arasında bağlantı noktası olması, dünya deniz ticaretinin kontrolünü elinde bulundurmasını sağlamıştır. Tüm bu hususlar, Anadolu coğrafyasında hüküm süren Türkiye'yi ister istemez Akdeniz üzerinde kurulan güvenlik ve çıkar eksenli denklemlere dâhil etmektedir. Bu noktada Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasının şekillenmesinde etkili olan birçok faktörden bahsedeceksek hiç şüphesiz güvenlik bunların başında gelecektir. Özellikle son dönemde Türkiye'nin uluslararası arenada sahip olduğu haklar hususunda daha fazla öne çıkan bu bölgenin önemi, birincil olarak güvenlik açısından giderek artmaktadır.

Orta Doğu'da yaşanan savaş ve çatışma ortamlarının sürekliliği ve istikrarsız yapıların varlığıyla birlikte Kıbrıs sorunu Doğu Akdeniz'i Türkiye için hayati derecede görülmesi

gereken hususlara itiyor. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği, bilhassa Fransa gibi küresel aktörlerin Doğu Akdeniz'e yönelik politikaları Türkiye'nin güvenliğini yakından ilgilendirmektedir. Rusya ise tarihten gelen sıcak denizlere inme politikasının günümüzdeki yansıması olarak, Suriye ve Libya'da özellikle Wagner denilen paralı askerleri ile sahada bir şekilde olması Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de politikalarının belirlemesinde hesaba katılması gereken bir diğer uluslararası aktör pozisyonundadır.

Tam da bu konuda değinilmesi gereken bir diğer husus ise Doğu Akdeniz sorununda doğrudan Türkiye'nin karşısında yer alan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan'ın üyesi oldukları Avrupa Birliği'nin de bu üyelik ilişkisi nedeniyle Türkiye'nin politikalarına nörancı tutum takınmakla kalmayıp özellikle Yunanistan'ın uluslararası hukuka uygun bir şekilde hak iddia ettiğimiz noktalara yakın adalarda askeri tatbikat yapması hedefin doğrudan Türkiye'nin mavi vatanı olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Değnilmesinde önem addettiğim bir diğer husus da Doğu Akdeniz'de Türkiye açısından çözülmesi gereken sorunların belki de en önemlisi Güney Kıbrıs Rum Kesimi (GKRK) ile yaşadığı Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) yetki alanlarının sınırlandırılması sorunudur. GKRK; Türkiye ve adanın kuzey kesimini devre dışı bırakarak uluslararası hukuku ayaklar altına almakta ve meşru temelden tamamen uzak bir şekilde kendi MEB alanlarını ilan etmektedir.

Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ise bu tavırlar karşısında GKRK'nin adadaki Türk toplumunu temsil etmediğini ve bu sebeple KKTC'yi muhatap almadan gerçekleştirmiş olduğu tek yanlı işlemlerin ve GKRK'nin tarafı olduğu uluslararası anlaşmaların geçersiz olduğunu ifade etmektedir. Bu hususta özellikle AB ülkelerinde yeteri derecede diasporaya sahip olmadığımızı ve bilhassa son dönemde takındığımız yumuşak politikaların neticesi olarak sahada caydırıcılığımızdan uzaklaştığımızı söylemekten de kendimizi alıkoyamamaktayız. Libya'da Ulusal Mutabakat Hükümeti ile imzaladığımız MEB anlaşmasının bir benzerinin ise bu

durumda İsrail ve Mısır ile de imzalanması GKRK'ye ve Yunanistan'ın tezlerini önemli ölçüde bypass edecektir.

Ezcümle, Türkiye'nin diğer bölgesel meselelerde olduğu gibi Libya ve Doğu Akdeniz siyasetinde de uluslararası hukuka uygun bir biçimde hareket ettiği şiarı ve kendi ulusal çıkarlarını koruma hedefi doğrultusunda, denklemlerin dışında tutulmaya çalışılmasının hem enerji güvenliği noktasında stratejik konumunu hem de kıta sahanlığı bakımından bölgedeki en önemli aktörlerden biri olduğunu kanıtlayacak araçları tereddütsüz ve etkin bir şekilde hem sahada hem diplomasi masasında kullanması hayati derecede önem sahiptir.

Doğu Akdeniz'i Türkiye açısından ekonomik temellerden bağımsız değerlendirmek elbette sakat olacaktır. Akdeniz Havzası'nın aynı zamanda enerji hatlarının ana güzergâhlarından biri olması, Orta Doğu hidrokarbon kaynaklarının hâkimiyetini elinde bulundurmak ve güvenliği sağlamak isteyen güçler için de hayati önem taşımaktadır.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde enerji konusunda Orta Doğu'da yaşanan gelişmelere paralel olarak, havzanın enerji jeopolitiği açısından Doğu Akdeniz bölgesi, daha fazla önem arz etmeye başlamıştır. Bu konuda birkaç şey denilmesi gerekirse ve sırf 2020'yi değerlendirecek olursak, dış ticaret açığımız 49.9 milyar dolardır. Türkiye'nin yıldan yıla dalgalanan bu dış ticaret açığının temelinde hiç kuşkusuz enerji ithalatı yatmaktadır. Bunun için

Türkiye, bölgenin ve tarihin kendisine yüklediği misyona yakışır bir şekilde boy gösterebilmesi için ve tamamen uluslararası hukuka uygun bir şekilde mavi vatanda enerji aramalarını tereddütsüz bir şekilde yürütmesi gerekecektir. En nihayetinde, coğrafyanın kader değil de kedere dönüşmemesi için yukarıda kısa da olsa bahsedilen güvenlik ve ekonomik sebeplerle mücadele kesintisiz ve sistematik bir şekilde yürütülmesi elzemdir.

TÜRKİYE VE LİBYA DEVLETLERİNİN SON DÖNEMDE GELİŞEN İLİŞKİLERİ

Mukadder BOYDAŞ

OGA Araştırmacısı

Giriş

2010 yılında Tunus'ta başlayan ayaklanmalar tüm Orta Doğu'ya ve Kuzey Afrika'ya yayılmıştır. Uğradığı ülkelerde yıkıcı etkiler bırakan ve hala ülkelerin kendini toparlayamadığı Arap Baharı sonucunda dengeler tek tek değişmeye başlamıştır. Yıllar boyu diktatörlük yönetiminde olan ülkelerin başkanları tek tek görevden indirilmeye başlanmıştır. Arap Baharı'nın her ülkede farklı düzeyde oluşturduğu etki Libya'da ağır olmuştur. Halk tepkisi ve oluşan şiddetli çatışmalar hem Libya'yı hem de Libya ile ilişkilerde bulunan ülkemizi olumsuz etkilemiştir.

Arap Baharı Sürecinde Libya- Türkiye İlişkileri

Türkiye Libya halkı ile Osmanlı döneminden gelmekte olan köklü ilişkilere sahiptir. Bu ilişkiler Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda da devam etmiştir. Libya ile diplomatik ilişkiler iyi düzeyde tutulmuştur. 1969-2011 yılları arasında Libya'nın devlet reisi olan Muammer Kaddafi yönetiminde Türkiye ve Libya ilişkileri inşaat sektörü özelinde daha çok ekonomik işbirliği düzeyinde ilerleyen ilişkiler olmuştur. Türkiye'ye özellikle 1974 Kıbrıs Harekatı için destek veren Kaddafi ile ilişkiler, sonrası ekonomik bir ivme kazanmıştır. 2011

yılında Libya'da olayların başlaması sırasında Türkiye ile ilişkiler üst düzeye çıkmıştı hatta bu doğrultuda Libya- Türkiye arasında vizeler kaldırılmış, serbest ticaret anlaşması imzalanmıştı. Fakat halk ayaklanması ve devrim sonucunda Türkiye Libya hususunda politikasını değiştirmek zorunda kalmıştır. Türkiye ülkede yaşanan iç çatışmaya dış müdahale ile cevap verilmesine ilk anda kesin bir dille karşı çıkmış, zaman içinde görüşünü değiştirmiş ve NATO müdahalesine isteksiz de olsa onay vermiştir.

Libya'da çok yoğun bir şekilde süren çatışmalar ve Kaddafi'nin kendi halkına çok sert ordu müdahalesi nedeniyle yaşanan sivil katliamları doğrultusunda Kaddafi'yi durdurmak için NATO müdahalesine Türkiye çok set bir şekilde en üst perdeden karşı çıkmıştır. Hatta bir röportajda sorulan "NATO Libya'ya müdahale etmeli midir?" şeklindeki bir soruya dönemin Başbakanı Erdoğan "Böyle bir saçmalık olabilir mi? NATO'nun Libya'da ne işi var?" cevabını vermiştir. Türkiye her ne kadar dış müdahale fikrine karşı olsa da bu çabası beyhude bir şekilde sonuçlanmıştır. Libya'ya yönelik askeri operasyonu önleme konusunda istediği sonucu alamayan Türkiye, operasyonlara

doğrudan katılmamanın yanı sıra askeri harekâtın NATO kontrolünde yürütülmesi için ilave çaba göstermiştir. Askeri operasyonda öncü bir rol oynamak isteyen Fransa'nın bu yöndeki girişimlerine karşı çıkan Türkiye, başlangıçta karşı çıktığı NATO seçeneğine daha sıcak bakar bir pozisyon benimsemeye başlamıştır. Sonuç olarak ise Türkiye, Libya'ya yönelik operasyonun NATO komutasına geçmesine onay vermiştir.

Kaddafi güçlerinin ağır bir şekilde kullandığı orantısız şiddet ile birlikte Türkiye artık muhalif kesimin yanında olmaya karar vermiştir. Ulusal Geçiş Konseyi'ne BM nezdinde alınan kararlar çerçevesinde destek verilmiştir. 2012 yılında henüz siyasi istikrar tam olarak berraklaşmadığı için Türkiye ve Libya arasındaki ilişkiler daha çok ekonomi odaklı olmuştur. Bunun önemli bir nedeni, Türk yatırımcıların devrim öncesi kazanımlarının korunması ile ilgili duyulan kaygıdır. Kaçınılmaz olarak Türk siyasi yöneticileri bu konuya odaklanmak durumunda kalmışlardır.

Fakat Libya'da sular durulmamış, ikinci bir iç savaş çıkmıştır. 2014 yılında Halife Hafter darbe girişimi yaparak Libya'yı siyasi istikrarsızlığın sona ermeyeceği bir sürece sokmuştur. Böylece Hafter yönetimindeki silahlı güçlerin Libya'nın doğusunu yönettiği, batısı ve güneyinde bağımsız silahlı grupların güvenlik sektöründe belirleyici olduğu, üç farklı meclis ve hükümetin meşruiyet iddiasında bulunduğu bir kriz ortamı doğmuştur. 2016 yılında Türkiye'nin Libya ile ilişkilerinin temeli bu ülkedeki siyasi istikrarsızlık ve güvenlik sorunlarının çözülmesi üzerine kurulmuştur. Türkiye artık Libya'daki siyasi iktidarsızlığın giderilmesi için çok yoğun diplomatik adımlar atmaya başlamıştır. Bu yıldan itibaren Türkiye, BM destekli Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH)'ye verilmesi gereken desteği vurgulamıştır. 2018 yılı iki ülke arasındaki ilişkilerin farklı bir boyut kazandığı bir yıl olmuştur. BM tarafından tanınan UMH ile olan ilişkilerin geliştirilmesi Türkiye dış politika-

sında öncelik haline gelmiştir. Fakat Libya'da durum iyice karışmaya başlamıştır. Kendini muhaliflerin lideri ilan eden Halife Hafter Libya'daki sükunet ortamının oluşmasına izin vermemiştir. Her ne kadar UMH hükümeti BM tarafından resmi olarak kabul görse de Halife Hafter'e destek veren ülkeler olmuştur. 2019 yılına gelindiğinde Libya'da ki taraflar arası çatışma daha çok sertleşmiştir. Fakat Türkiye Doğu Akdeniz krizi ile karşılaştığından dolayı Libya ile ilişkileri farklı bir düzeye çıkarmıştır.

Doğu Akdeniz Bağlamında Türkiye-Libya İlişkileri

Her ne kadar son yıllarda etkin bir şekilde tartışmaya başlasak da Doğu Akdeniz'de yaşanan mücadele 2000'li yılların başından itibaren oluşmaya başlamıştır. Bu mücadelenin günümüzde hem siyasi hem ekonomik temellere dayandırılarak günümüzde çok daha karmaşık hale geldiği söylenebilir. Uluslararası deniz hukukunun ilgili kurallarına göre bir kıyı devleti ilan etmese de kıta sahanlığına ve şayet ilan etti ise "münhasır ekonomik bölge" (MEB) alanına sahiptir. Kıta sahanlığı ve MEB kıyından maksimum 12 deniz mili (yaklaşık 22 kilometre) uzaklığa kadar ilan edilebilen ve devletin ülkesinin bir parçası sayılan kara sularına nispeten çok daha geniş deniz alanlarıdır. Bu alanlar şayet ilgili deniz alanlarının genişliği yeterli ise kıyından itibaren maksimum 200 deniz miline (kıta sahanlığı bazı durumlarda 200 deniz milinin de ötesine) kadar uzanabilmektedir. Kıta sahanlığı veya MEB ilan eden bir ülke deniz altında ve üstünde bulunan tüm canlı- cansız, enerji ve doğal kaynakların sahibidir.

Son yıllarda Doğu Akdeniz'de yaşanan anlaşmazlık ve kargaşa ülkelerin diğer komşu ülkelerin kıta sahanlıklarını ihlal etmesi nedeniyle yaşanmaktadır. GKRY, İsrail, Mısır, Libya, Suriye ve Lübnan Doğu Akdeniz'de MEB ilan eden ülkelerdir.

Doğu Akdeniz'de yaşanan paylaşım mücadelesinde Türkiye ve KKTC dışlanarak öteki konumuna getirilmiştir. Kurulan ittifaklara alınmadığı gibi uluslararası konjonktürde de neredeyse haksız duruma düşürülmeye çalışılmıştır. Türkiye ilk zamandan beri Doğu Akdeniz ile ilgili gelişmeleri yakından takip etse de ne yazık ki halen MEB ilan etmemiştir. Tüm bu yalnızlaştırma süreci içerisinde Türkiye kendisine bir müttefik arayışında olmuştur. Artık Doğu Akdeniz'de etkisini daha çok artırmak isteyen Türkiye, Libya ile 27 Kasım 2019 tarihinde "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" imzalamıştır. Ayrıca 30 Eylül 2020 itibarıyla BM tarafından tescil edilmiştir.

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair mutabakatın imzalaması siyasi ve hukuki olarak çok önemli sonuçlar teşkil etmektedir. Öncelikle Türkiye bugüne kadar özellikle GKRY'nin yaptığı sınırlandırma antlaşmalarına "itiraz eden" ve bu antlaşmalarla belirlenen alanları "gasp etmeye çalışan" bir ülke konumundan ifade ettiği hukuki yaklaşımları bir başka kıyıdaş ülke tarafından kabul gören ve bu yaklaşımlarını fiilen uygulayabilen bir ülke konumuna gelmiştir.

Bu mutabakat ile birlikte Türkiye Doğu Akdeniz'de batı sınırını belirlenmiştir. Bu alanda

var olan enerji kaynaklarının nasıl çıkarılacağı, işleneceği ve paylaşılacağı hakkında iş birliğine varılmıştır. Yapılan bu anlaşma ile bölgedeki dengeler yeniden belirlemiştir. Örneğin Yunanistan, GKRY ve İsrail'in yapmayı planladığı "East Med Boru Hattı" projesi ölü doğmuş bir proje olarak nitelendirilmiştir. Çünkü hattın geçirilmesinin planlanan deniz sınırları, Türkiye-Libya mutabakatı ile tamamen kontrol altına alınmıştır.

Sonuç

Doğu Akdeniz'de yaşanan çatışma durumu ve Türkiye'nin yalnızlaştırılma politikası Türkiye'yi bir müttefik aramaya itmiştir. Aranılan bu müttefik ise geçmişten beri ilişkilerin iyi düzeyde olduğu Libya olmuştur. Libya'daki iç karışıklık süreci boyunca BM nezdinde tanıyan resmi hükümetin tarafında olan Türkiye, devrimden sonra dahi ilişkileri iyi düzeye taşımıştır. İki ülke arasında imzalanan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Anlaşma ile Doğu Akdeniz'de dengeler değişmiştir. İki ülkenin imzaladığı anlaşma sonucunda diğer devletlerin hem Akdeniz hem de Libya üzerine politikaları değişmeye başlamıştır. İlerleyen zamanlarda bölgedeki atılan adımların gerginliği ne derecede etkileyeceği daha net belli olacaktır.

LİBYA'NIN DÂHİLİ SORUNLARINA YÖNELİK TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YAPILAN HAMLELERİ

Hamdiye
CAN

OGA
Hanımlar
Koordinatörü

Libya kuruluşundan bu yana toplum biçimi olarak aşiretlerin hüküm sürdüğü bir devlet olagelmıştır. Fransa öncülüğünde yapılan askeri harekât ile güç kaybeden Kaddafi iktidardan düşünce aşiretler boşalan iktidarı irili ufaklı geçici hükümetler arayıcılığıyla doldurmaya çalışmışlardır. Lakin umulanın aksine bütünleşmiş egemen devlet yapısından mahrum olan Libya içinde bir türlü siyasal otorite sağlanamamıştır. Bilmukabele 2012 ve 2014 'de yapılan seçimler ülkedeki siyasal boşluğu dolduramamıştır. Libya 'da sadece bununla kalınmamış bölge ülkeleri olan BAE, Suudi Arabistan ve Mısır kendine yakın gördükleri aşiretleri destekleyerek çözümsüzlüğe neden olmuş sorunları derinleştirmişlerdir. Türkiye Libya'da meşru hükümeti destekleyerek tarafına her daim yardım eli uzatmış bulunmaktadır. 2019 yayınladığı askeri teskere ile düzen sağlamayı barışı tahsis etmeyi birincil amaç haline getirmiştir. Bu makalede Libya'nın iç dinamikleri, çatışma durumunun ülkede bıraktığı hasara, Türkiye dış politikasında Libya'ya yönelik hamlelerine değinilmektedir.

Giriş

Libya Afrika ülkelerinin petrol ve gaz bakımından en zenginleri arasında sıralanabilmenin yanı sıra deniz ticaretinde önemli aktif limanlara sahip olan bir liman şehridir.

Siyasal olarak 1950'lerde Avrupa'nın eli ile kurulmuş olup ardından 1969'da Kaddafi darbesine, Kaddafi yönetiminin ardından 2011'de Fransa askeri harekâtı sonucu bir türlü Batılı anlamda demokratik ve siyasal düzenin uygulanamadığı bir devlet olagelmıştır. Ülkede tarihi künyesi genelde darbeler ve huzursuz yönetim biçimleri ile karşı karşıya kalmıştır. 2011 sonrası boşalan iktidarı Ulusal Geçiş Konseyince doldurulmaya çalışılmış olup, 2012'de yapılan ilk seçimlerde Ulusal Geçiş Konseyi yerini kurucu meclis niteliğinde olan Milli Genel Kongreye (MGK) bırakmıştır. Ülkede 2014'de Hafter meşru hükümeti tanımayarak ilk başarısız darbe girişimi yapmıştır. Akabinde ülkede iç dinamiklerde ayrılıkçı bir esinti meydana gelmiş ve Tobruk Hükümeti oluşmuştur. Ardından 2015'te Ulusal Mutabakat Başkanlık Konseyi kurulmuştur. Bu konsey ve Hafter ile görüşmeler yapan BM savaşların son verilmesi çağrısında bulunmuş lakin bir sonuca bağlanamamıştır. 2018'de ülkenin zengin kaynaklarının yönetilmesi üzerine çatışmalar ortaya çıkmıştır.* Hafter 'in yönetiminde olan petrol hilalinin önemli rezervleri üzerinden adaletsiz kazanç sağlaması ülkedeki diğer hükümetlerce olumsuz tepki almış ve ülke genelinde çatışmalar derinleştirmiştir. Ülkede bulunan kabileler adaletsizlikten yakınır olmuş karşılıklı çatışmaları arttırmışlardır. Bu da ülkede iç sorunların sona ermesinin en büyük engellerinden olagelmıştır.

Libya'daki İç Dengeler ve Bölge Ülkelerinin Üzerindeki Etkileri

Libya'da ülke Trablus, Sirte, Sirineyka ve Fizan olmak üzere dört önemli şehre ayrılmıştır. Bunun yanı sıra küçük kentlerinde bulunduğu ülkede irili ufaklı birçok kabile (aşiret) bulunmaktadır. Ülkede siyasal çerçe-

ve 2018'den bu yana bir türlü oturmamış ve halen çatışmalar devam etmektedir. Bu çatışmaların iç dinamiklerinde ülkenin toplumsal olarak kabileler halinde bulunması sebebiyle devlet aktörlüğüne bütün bir yapıda sağlayamamıştır. Çünkü her bir aşiret reisi farklı bölgelerde kendi hamisi ve düşman profili oluşturmuş olup genel bir birlik sağlanamamıştır. Birbirleri ile de çatışma halindedirler. Ülkenin batısındaki eyaletlerinden olan Sirte, Bingazi ve Tobruk gibi şehirlerde Mısır, BAE ve Suudi Arabistan etkisi altında Hafter desteklenmekte ve BAE - Suudiler Hafter'i finanse etmektedir. Burada Hafter üzerinden kurulacak olan iktidarda petrol hilalinde bulunan petrol rezervlerinde söz sahibi olup kendi bünyesinde kurulu olan petrol şirketleri üzerinden kazanç gütmeye, bölgede var olan limanlar değerli limanları kendi çıkarları uğruna kullanmayı hedeflemiştir. Ülkede Kaddafi döneminden kalan petrol geliri üzerinden sağlanan ekonomi yoğun çatışmalar nedeniyle sekteye uğramış ve ülkede ihracatı düşürerek ithalattı arttırmıştır. Bu durumda ülkeyi dışa bağlı bir hale getirmiş üretmeden tüketen ülkede ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Devlet ve iktidar düzeni sağlanamadığı için alt yapı sorunlarına çözüm üretilmemiş halkın en önemli ihtiyaçları karşılanamamış halk su ve elektrik kesintileri ile karşı karşıya kalmıştır. Libya'da ülkede zengin kaynakların bulunması Batı nezdinde önem arz etmiş olup güç yarışına girilmiş ve Wagner gibi çeşitli paralı askerlerin çatışmalara dâhil olmuştur. Bu da ülkede kanlı terör faaliyetlerini arttırmıştır. Ülkede artan kanlı çatışmalar halkı zor koşullar ile karşı karşıya getirmiş, halk bu zor durumdan kurtulabilmek adına göç etmeye meyil etmiş ve çevre ülkelerinde ekonomisini yoracak olan mülteci krizinin zemin taşlarını döşemiştir. Libya'nın ne yazık ki künyesi siyasal düzen sağlanamadığı süreçte daha da içinden çıkılmaz bir hal almaktadır.

Libya'daki Bu Çatışmada Türkiye Nasıl Bir Dış Politika İzledi?

Türkiye Doğu Akdeniz'deki kazanımlarını korumak için Libya'da 2019 Ocak ayında Rusya ile ortak ateşkes çağrısında bulunmuşlardır. Lakin olumlu sonuç alınamayınca konu Berlin konferansına taşınmıştır. Burada ambargo kararı alınmış lakin bölge ülkeleri BAE Hafter'e yardım ederek bu ambargoyu bozmuştur. Artan gerilim ülkemizin Doğu Akdeniz'deki meşru hakkını kaybetmeyle yüz yüze kalınca "Siirte ve Cufra kırmızı çizgimiz" olarak belirlenmiş ve 27 Kasım 2019'da BM'nin tanıdığı ulusal mutabakat imzalayarak Libya'ya dâhil olmuştur. Bu mutabakat doğrultusunda gerekli görüldüğü koşullarda ülkemiz asker gönderebilecek, ekonomik, mali yardım lojistik destek sağlayabilecektir. Ekonomik olarak 11 milyon dolar yardım yapılmış ve yeniden inşada ülkemiz Libya'da desteğini eksik etmemiştir. İlk etapta 35 askeri gitmiş sonrasında ise ülkemiz Libya'da askeri olarak yer almıştır. Türk SİHA'lar ile Hafter ordusu yoğun ateşe tabii tutulup zayıflatılmıştır. 2020 yılında Serraj ile ikili ilişkilerde ülkemiz olumlu ilerlemeler kaydetmiştir, iki ülkede arasında tam destek sağlanmıştır. Bu da ülkemizin hem Libya'da hem de dolaylı olarak Doğu Akdeniz'de meşru zeminini güçlendirmiştir.

Sonuç

Libya Osmanlı'dan koparıldıktan bu yana bir türlü tam iktidarı sağlayamamıştır. Bunun en büyük engeli de kabileli toplumsal yapısı olmuştur. Batı nezdinde gelen bütünsel yapıda egemen devlet anlayışa aykırı olarak bu yapı bölge devletlerince adeta kukla gibi kendi çıkarları için kullanılmıştır. 1950'lerde Kral İdris ile başlayan devlet olma serüveni 1969'da Kaddafi darbesi ile durumu değiştirmiştir. 2011'de ise Fransa askeri müdahalesi ile ülkede bir türlü dikiş tutmaz hale gelen siyasal otorite boşluğu 2012- 2014 yıllarında yapılan seçimler ile sağlanmaya çalışılmış bu kez de

Hafter tarafında bozulmuştur. Hafter gerek darbe girişimleri gerekse resmi hükümeti tanımayarak kendine meşru zemin oluşturmaya çalışmıştır. 2019'a gelindiğinde ülkedeki çatışmalara ateşkes çağrıları yapılmış lakin olumlu sonuç alınamamıştır. Bunun akabinde Ülkemiz askeri teskere yayınlayarak ve Libya

ile BM tarafından tanınan Mutabakat imzalararak Libya 'ya asker gönderimine başlamıştır. Burada hedef Libya'nın yeniden inşa sürecinde destek olmak Doğu Akdeniz'de bulunan oyunda söz sahibi olabilmektir. Ülkemiz Libya'da barış tahsisinde her alanda destek sağlamıştır.

LİBYA'NIN TÜRKİYE CUMHURİYETİ KURULUŞUNA KADAR OSMANLI DEVLETİ İÇERİSİNDEKİ KONUMU

İclal AYDIN

OGA Araştırmacısı

Osmanlı Devleti'nin günümüzde Libya'yı içine alan ve Mağrip olarak adlandırılan Kuzey Afrika'ya ilgi duymaları XV. yüzyılın sonlarından itibaren başladı. 1510'da Trablus'un İspanyollar tarafınca işgalinden önce Akdeniz sularında amcası Kemal Reis ile birlikte bulunmuş olan Piri Reis'in, "Trablus halkı devletli hünkâra bir kâğıt gönderip bir sancak beyi isterler" şeklindeki kaydında İspanyollardan kurtulmak isteğinin öncelikle yerlilerden geldiği anlaşılır.

Libya, İspanya işgalinden kurtulmak için sırayla 1510 ve 1519'da İstanbul'a kurul göndermiştir. Tacura'dan İstanbul'a giden heyet, Osmanlı Sultanı'ndan Trablus'u İspanyollar ve Malta şövalyelerinden kurtarmasını istedi. Osmanlı'nın Akdeniz'de ağırlığını koruduğu dönemde İspanyollar Osmanlı hükümetini tehdit etmeleri üzerine, Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Kaptanı Derya Sinan Paşa 1551'de İspanyol Şövalyelerini Trablus'tan çıkardı ve bölge ele geçirildi. Donanmaya bağlı olan Turgut Reis tarafından kent 1552'de düzene sokuldu ve eski adıyla Trablusgarp olan Libya'da 360 yıllık Osmanlı yönetimi başlamış oldu. Trablus 1611 yılına kadar, Kanuni Sultan Süleyman'ın atadığı paşalar tarafından yönetildi.

Osmanlı Devleti'nin Libya'ya hakim olmasından sonra orada görev yapan yeniçeriler Arap kadınları ile evlilikler yapmıştır. İlke olarak evlenmemeleri gereken yeniçerilerin yani Ocaklıların yerli kadınlarla evlenmesinden doğan erkek çocuklarının "kuloğlu" adı

verilen bir Türk-Arap karışımı nesil meydana çıkarması da kaynaşmaya önemli katkıda bulundu. Böylece oluşan toplumsal yapı dört tabakaya ayrıldı. Ocaklı denilen ilk tabaka büyük ölçüde Türklerden ve az sayıda ihtida eden Avrupalı korsanlardan meydana geliyordu, bunlar tüm yönetim gücünü ellerinde bulunduruyorlardı. Etkenliğini XVII. yüzyılda hissettirmeye başlayan kuloğulları denilen ikinci tabaka ise kentin surları dışındaki -daha fazla göçebeler ile ilgili- güvenlikten ve vergileri toplamaktan sorumluydular. Üçüncü tabakayı oluşturan yerli Müslüman halk reaya (haraç, oşür, zekât vermeye ve daha diğer aynı-nakdî yükümlülüklerle tâbi olanlar) ve mahzen (şer'an muayyen vergilerden diğer vergi ödemeyen, yalnız hükümetin emrinde bazı görevleri yerine getirmek için hazır bekleyenler) diye ikiye ayrılıyordu. Reaya daha fazla kentlerde ve kent çevrelerinde vahalarda yerleşmiş olanlardı. Mahzenler ise göçebe aşiretlerdi. Son tabaka olarak gayrimüslimler bilhassa İspanya'dan gelmiş Yahudilerden müteşekkildi. İbn-i Galbûn'un tarihinde bölgeye Türk hâkimiyetiyle refah ve huzur ortamı geldiği, Turgut Reis'in beylerbeyliği yıllarında (1553-1565) Trablus kentinin nüfusunun çok arttığı ve halkın zenginleştiği anlatılır.

Libya, 1611 yılına kadar, paşalar tarafından yönetildi. 1611 yılında dayılık sistemi geldi. Başarılı bir darbe sonucunda mahalli güçler Süleyman Safar'ı hükümet başkanı olarak atamaya zorladı. Osmanlı Devleti'nin zayıfla-

masına paralel olarak, Dayılar daha bağımsız hareket etmeye başladı. Dayılar; reisler ve yeniçeri subayları tarafından seçilmiş yalnız merkezden beylerbeyi tayini de devam etti. Bu dönemde beylerbeylerin yetkileri sembolik olmaktan öteye gitmemiş dayılar yönetimi fiilen ellerinde bulundurdular. 1711 yılında dayılık ve beylerbeylik dayıların uhdesinde birleştirilmiş ve artık merkezden beylerbeyi tayini yapılmadı.

Trablusgarp Savaşı ya da diğer adıyla 1911-1912 Türk-İtalyan Savaşı, 1911-1912 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu ve İtalya Krallığı arasında geçen bir savaştır. Adı, "Trablusgarp Savaşı" olduğu halde çarpışmalar Trablusgarp dışında Adriyatik Denizi, Ege Adaları, Çanakale Boğazı ve Kızıldeniz gibi farklı bölgelerde de sürdü.

Diğer büyük devletlerin desteği ve Birinci Balkan Savaşı'nın patlak vermesi vasıtası ile savaşı kazanan İtalya, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp vilayetine bağlı Trablusgarp, Fizan ve Sirenayka bölgelerini ele geçirmiştir. Bu bölgeler hep birlikte birleşip gelecekteki Libya devletini oluşturacaklardır.

Savaş sürerken Rodos ve On İki Ada İtalyan kuvvetlerinin işgaline uğradı, İtalya savaş sonrasında imzalanan Uşi Antlaşması'yla beraber On İki Ada'yı Osmanlı İmparatorluğu'na

geri verme sözünü verdi. Bununla beraber, antlaşmanın belirsizliği adaları geçici İtalyan yönetimine bıraktı ve Türkiye, 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'nın 15'inci maddesinde bu adalar üzerindeki tüm isteklerinden vazgeçti. Diğer On İki Ada II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanistan denetimine geçti.

23 Ekim 1911'de Osmanlı toprakları üzerinde uçan İtalyan Yüzbaşı Carlo Piazza, tarihteki ilk askeri keşif uçuşunu gerçekleştirdi. Giulio Gavotti ise 1 Kasım günü Etrich Taube model bir uçakla Libya'daki Osmanlı kuvvetlerine karşı bir hava saldırısı düzenledi ve bu saldırı, ilk hava saldırısı olarak tarihe geçti. Herhangi bir hava savunma silahı olmayan Osmanlı askerleri ise tüfek atışıyla bir uçak düşürmeyi başardı. Türkiye Cumhuriyeti'nin gelecekteki Cumhurbaşkanı ve Kurtuluş Savaşı'ndaki komutanı Mustafa Kemal Atatürk, savaş sırasında binbaşı rütbesiyle aktif rol oynadı..

Günümüzde Libya'da ortaya çıkan iç karışıklıklar karşısında Türkiye, bir kez daha Libya'nın ve Libya halkının yanında olma kararlılığında oldu. Türkiye-Libya arasında imzalanan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması ve Askeri İşbirliği Antlaşmaları ile Libya'ya destek vermektedir. Bu kapsamda atılan siyasi, diplomatik ve askeri adımlar, Türkiye'nin Akdeniz'deki menfaatlerine de katkı sağlamaktadır.

LİBYA

Libya; Akdeniz kıyısında, doğusunda Mısır, batısında Cezayir ve Tunus, güneyinde Nijer ve Çad, güneydoğusunda Sudan ile komşu olan Mağrip ve Kuzey Afrika ülkesidir. Afrika'nın en büyük petrol rezervlerine sahip olan Libya 17 Şubat 2011' de başlayan ayaklanmaların ardından Kaddafi dönemi ve NATO'nun askeri müdahalesi ile sona erdi. Libya'da 42 yıl boyunca iktidarını koruyan Muammer Kaddafi'ye karşı başlatılan gösterilerin 17 Şubat 2011'de silahlı mücadeleye ve sonrasında iç savaşa evrilmesinin ardından 19 Mart

Zeynep ALTINTAŞ
OGA Araştırmacısı

2011'de Fransa'nın başkenti Paris'te düzenlenen toplantıyla ülkeye uluslararası müdahalenin yolu açıldı. Kaddafi 20 Ekim 2011'de devrilmesinden sonra ülkenin çalkantılı durumu 7 Temmuz 2012' deki seçimlerle bir süre aşılsa da Mayıs 2014'te emekli General Halife Hafter'in başlattığı darbe girişimi bu Kuzey Afrika ülkesini yeni bir bilinmeze sürükledi. Âdeta siyasi bir kaosun yaşandığı Libya'da bölgesel ve uluslararası güçlerin desteklediği

gruplar, iktidar ve ekonomik kaynaklar için silahlı ve kanlı çekişmeyi sürdürüyor.

Libya'da Neler Olmuştu?

Arap Baharında etkilenen ilk ülke Libya olmuştur!

17 Şubat = Tunus'ta fitili ateşlenen Arap Baharı süreci Libya'ya ulaştı. İlk olarak Bingazi olmak üzere birçok kent ve kitlesel gösteriler başladı. Gerçek mermiler kullanıldı ve bir kişinin hayatını kaybetmesi üzere gösteriler ülkeye yayıldı.

19 Mart = Birleşmiş Meclisler(BM) Güvenlik Konseyinde yapılan oylamanın ardından Libya'da sivillerin kurtarılmasında NATO'nun uygulayacağı uçuşa yasak bölge ilan edilmesi kararı alındı. Karardan sonra Fransa ve İngiltere ile birlikte çok sayıda NATO ve Arap ülkesi, Libya'ya hava saldırısında bulundu.

21 Ağustos = Muhalifler NATO'nun saldırısı ile başkent Trablus'a girdi. Kaddafi Trablus'tan kaçtı ve saklanmaya başladı.

20 Ekim = Libya'yı 42 yıl yöneten Kaddafi memleketi Sirte'de muhalif savaşçılar tarafından yakalanarak öldürüldü. Ulusal Geçiş Konseyi, 8 aylık mücadelenin ardından Libya'nın kurtarıldığını ilan etti.

Libya Kaddafi rejiminin yıkılmasıyla yeni bir iç savaş ve istikrarsızlık içine girmiştir. Yaşanılan siyasi çalkantılar halen devam ederken Libya günümüzde yeni bir istikrar arayışına girmiştir.

Kaddafi'den Sonra Libya?

Libya'da Kaddafi rejiminin yıkılmasından sonra, dış aktörlerin müdahalesi dolayısıyla

ülkece siyasi istikrarsızlık ortaya çıkmıştır. Otoriter ve despotik yönetim anlayışına dayalı eski bölgesel düzenin devamını sonuna BAE ve Suudi Arabistan Orta Doğu'daki demokratikleşme hareketleri karşıtı revizyonist ve müdahaleci bir dış politika yürütmektedir. Libya'da devrimden sonra ilk genel seçimler gerçekleştirildi. Temmuz-Ağustos 2012 yılında Ulusal Geçiş Konseyi, görevi kurucu meclis niteliğindeki Milli Genel Kongre'ye(MGK) devretti. Libya'daki devrim döneminde mücadele eden birçok silahlı grup silah bırakmayı reddetti. Başta Bingazi olmak üzere birçok kentte silahlı gruplar arasında çatışmalar başladı. ABD internet üzerinde yayınladığı bir filmin Hz. Muhammed'e hakaret içerdiği gerekçesiyle başlayan olaylarda silahlı gruplar Bingazi'nin ABD Konsoloslugu'na saldırdı.

ABD büyükelçisi Cristopher Stevens, üç Amerikan koruma görevlisi ve onlarca Libya'lı saldırılarda hayatını kaybetti. Emekli General Halife Hafter 14 Şubat 2014'te televizyon ekranlarından yaptığı açıklamada askeri ve hayati noktaların ele geçirildiği, MGK'nin de çalışmalarının durdurulduğunu açıkladı. Hükümet ise "Başarısız Bir Darbe" şeklinde niteledi. Libya'da düşük katılımı gerçekleştiren seçimlerin ardından MGK seçimleri tanımadığını açıkladı. MGK ve yeni seçilen Temsilciler Meclisi'ne bağlı gruplar arasında çatışmalar başladı. Yeni Temsilciler Meclisi Trablus'ta çalışmadığı için ülkenin batısındaki Tobruk kentine taşındı. Tobruk'ta Temsilciler Meclisi'nin faaliyetlerinin ardından Libya'da silahlı gruplar üzerinde iktidar savaşı veren iki meclis ortaya çıktı. Suriye'de Rakka ve Irak'ta Musul'u DEAŞ terör örgütüne bağlı gruplar Libya'da yönetim boşluğundan faydalanarak güç kazanmaya başladı. DEAŞ'a bağlı milisler liman kenti Derna'da yönetimi ele geçirdi. 2015'te Libya'da etkisini arttırdı. BM'nin girişimleriyle Fas'ın Suheyraat kentinde varılan "Libya Siyasi Antlaşması" uyarınca Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) başkanlık konseyi kuruldu. BM Güvenlik Konseyi 2259

sayılı kararlar Başkanlık Konseyi'ni Libya'nın tek meşru temsilcisi olarak tanıdı ama konseyin sunduğu hükümet listeleri General Halife Hafter'in baskıları nedeniyle Tobruk'taki Temsilciler Meclisi'nde onaylanmadığı için süreç tıkandı.

Bingazi'nin üç yıl süren çalışmaların ardından DEAŞ'tan temizlendiği açıklandı. Libya'nın en büyük ikinci kenti Bingazi operasyonların ardında büyük yıkım yaşadı. Eylül 2017'de BM Libya Özel Temsilcisi Gassan Selame, üç aşamalı bir eylem planında bulunur. Selame, BM tarafından kabul edilen Suheyrat Anlaşması'nın reformu, ülkedeki tüm grupları bir araya getirecek ulusal diyalog formunun düzenlenmesi, son olarak anayasa referandumu ve bu anayasaya bağlı parlamento Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılmasını çözüm olarak sundu. Ama bugüne kadar BM çözüm planındaki hiçbir adımı tamamlamadı.

Akdeniz üzerinde Avrupa'ya geçmek için Libya'ya gelen ve silahlı gruplar tarafından köle pazarına satılan Afrikalı göçmenlerin haberleri BM'yi harekete geçirdi. BM Afrikalı göçmenlerin Libya'dan çıkarılması için çalışmalara başladı. 2018 yılında Afrika'nın kanıtlanmış en büyük petrol rezervlerine sahip Libya'nın toplam petrol ihracatının yüzde 60'ının yapıldığı Petrol Hilali bölgesinde yaz boyunca süren çatışmalar şiddetlendi. Libya Ulusal Petrol Kurumu, çatışmalar nedeniyle günlük 1,1 milyondan 500 bin varil seviyesine düştüğünü açıkladı. Söz konusu düşüşün, Libya'yı günlük 67 milyon dolar zarara uğrattığını kaydetti. Libyalı bir sivil toplum kuruluşunun raporuna göre 2018 yılı boyunca belirli aralıklarla şiddetlenen çatışmalarda bin 567 kişi öldü, 2 bin 11 kişi yaralandı ve 141 kişi kaçırıldı. Muammer Kaddafi yönetimi ile Libya, sekiz yılın ardından üzerinde oturduğu zengin petrol rezervlerinin sağladığı refah, istikrar içinde yaşamamanın özlemini çekiyor.

Hafter'in Son Hamlesi

Libya'nın tamamına hâkim olmak isteyen Hafter, Abu Dabi görüşmelerinde varılan anlaşma uyarınca sivil iradeye tabi olmayı kişisel hırsları nedeniyle kabul etmek istemiyor. Fizan'a yönelik yaptığı operasyona uluslararası destek bulması da bu desteği devam edeceği kanaatine kapılmasına sebep oldu. Fizan bölgesinde hızlı bir şekilde hâkimiyet sağlamış olmanın verdiği moral hem halkın şehirlerden fazla yıkım yaşamaması için hemen teslim olacağına inanması hem de dış destek alacağını düşünmesi. Haftar'ı Trablus'a karşı harekete geçiren en önemli motivasyon kaynağı oldu. Zira Hafter'i düzenlenmesi planladığı Libya Barış Toplantısında masadaki en güçlü adam olmak istediğinden toplantıya mümkün olan en geniş toprağa hâkim olarak katılmayı hedefliyordu.

Libya Barış Toplantısı sonuna kadar tutmaya devam edecekti. Son operasyonda Hafter'in askeri gücün belkemiğini oluşturan başlıca unsurlar şunlar oldu:

1. Libya'nın batısında bulunan aşiretler ve silahlı askerleri,
2. Kaddafi'nin eski güçleri,
3. Afrika'dan getirttiği paralı askerler,
4. Mısır ordusundan subaylar,
5. Fransa'nın lojistik desteği,
6. BAE'nin lojistik askeri ve maddi desteği.

Halife Hafter'in Başarısızlığı:

Libya'da bugün geline nokta Halife Hafter hedef ve stratejileri karşılaştırıldığında amacına ulaşmaktan oldukça uzak olduğu görünüyor. Hafter'in hedefleri ve stratejilerinin ne oranda gerçekleştiğini şöyle özetlemek mümkün;

Hedef ve Stratejisi	Sonuç
Libya Barış Toplantısı'na güçlü girmek	Halife Hafter BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in Trablus'ta bulunduğu gün Trablus'a operasyon başlattı. BM Genel Sekreteri de bu şartlar altında Libya Barış Toplantısı'nın yapılmayacağını açıkladı. Böylece Hafter için çatışma süreci uzamış oldu bu da maddi ve askeri olarak Hafter'i zorlayacak bir durum.
Halkın şehirlerin yıkılmasını istemediği düşüncesi	Serrac güçleri çatışmaları şehir dışına taşımayı başardı ve Hafter'e destek veren güçler merkezlerinde vurularak dışarı çıkmaları engellendi. Bu durum karşısında Hafter güçleri kendi bölgelerinde çatışma olmaması için geri çekilmeye veya teslim olmaya başladılar...
Kendisine bağlı Komutanlar	Bazı komutanlar Hafter'e bağlılıklarını bildirdiler(Giryan'da Ali Duab gibi) ama bu, Hafter'in beklediği gibi çok büyük bir gücün bağlılığı olmadı. Serrac güçleri ile kıyaslandığında Hafter destekçileri oldukça güçsüz kaldı.
Libya'nın batısındaki Bölünmüşlük	Hafter'ın Trablus'u alma ihtimali, bölgedeki bütün güçleri Faiz Serrac'ın etrafına topladı. Serrac da Ortak Askeri Operasyon Birimi kurarak bu güçleri tek çatı altında bir araya getirdi.
Fizan Operasyonu ile gelen destek	Halife Hafter bu operasyonu Serrac hükümetine karşı değil, aksine hükümete yardımcı olmak için gerçekleştirdiğini ifade etmişti. Bu süreçte Serrac da kendisine destek vermişti. Ancak operasyonun doğrudan Serrac Hükümetini hedef alması, Hafter'e beklediği büyük desteği getirmedi.
Dış destek beklentisi	Mısır ve BAE Hafter'e maddi destek verse de Suudi Arabistan'daki Şeyh Rabi' Medhali'nin liderliğini yaptığı Medhali hareketinin Trablus'taki silahlı güçleri (Kuvvet-i Rada) Halife Hafter'e karşı savaşıyor. Ayrıca Rusya'nın Hafter üzerinden Libya'da etkin olmaya çalışması da Batılı ülkeleri tedirgin ettiğinden Hafter'e destek olmuyorlar.
Fizan'ı hızlıca alması	Fizan'da halk sayıca az bir nüfusa sahip olduklarından Hafter ile çatışmadı; ancak Murzuk'ta yoğun çatışmalar yaşandı. Trablus bölgesinin Fizan bölgesinden tamamen farklı olduğunu anlayamayan Hafter, burada bölge halkından göstermelik bir biat alarak şehre girmeden geri çekildi.
Libya'nın tamamına hâkim olma	Hafter güçleri birkaç bölgede sıkışmış durumda; Giryan ve Subrata bölgelerindeki yollar da Serrac Hükümetinin kontrolüne geçti. Bu sebeple Hafter bu bölgelerdeki güçlerine destek yollamakta zorlanıyor.

<p>Kaddafi güçlerine ve sempatizanlarına olan güven</p>	<p>Bu kesim üzerinde kısmen etkili olundu. Ancak can alıcı yerlerden olan Trablus'a yakın Verşufanna'da Komutan Mesut, Hafter'e karşı savaştı ve Hafter için savaşan 100'den fazla askeri esir aldı. Askerî açıdan zayıf olan Verşufanna'yı Trablus güçleri kontrol ediyordu. Hafter, Bin Velid ve Tarhuna'da beklediği desteği kısmen de olsa buldu. Ancak göz ardı ettiği en önemli şey, Kaddafi güçlerinin kendisini bir basamak olarak gördükleri. Onların Hafter'i ülkenin tek lideri konumuna getirecek bir çalışma içerisinde olması mümkün değil. Hatta Hafter başarılı olursa bir sonraki çatışmanın Hafter ile Kaddafi unsurları arasında olacağına şüphe yok.</p>
---	--

Halife Hafter'in Kayıpları:

Halife Hafter'in kayıplarını askerî, siyasi, psikolojik ve toplumsal kayıp olarak dört aşamada ele almak mümkün. Buna göre:

Askerî kayıplar:

1. Halife Hafter'e bağlı 435 asker öldürüldü, 246 asker esir alındı; aralarında Hafter'in kız kardeşinin oğlunun da bulunduğu beş subay yakalandı. Ayrıca BAE ve Mısır tarafından sağlandığı iddia edilen 21 zırhlı araç, 51 top, 203 roket ve onlarca askeri araç ele geçirildi.
2. Mısırata güçlerinden Halbus grubu Cufra'daki askerî üsse saldırdı. Hafter'in yeğeni de bu saldırıda esir alındı.
3. Serrac Hükümeti karşı hamle yaparak Libya şehirlerini temizlemek için "Gazap Volkanı" adıyla bir operasyon başlattı. Burada kastedilen şehirlerin Libya'nın batısındaki şehirler olduğu ifade ediliyor.
4. Fizan bölgesindeki Tebuların da Hafter'e karşı operasyona başladığı haberleri geliyor.

Siyasi kayıplar:

1. Başbakan Fayız Serrac'ın desteğini kaybetti. Serrac bu saldırılara kadar Hafter aleyhine

tek bir konuşma dahi yapmamışken bugün kendisine bağlı bütün askerlere Hafter'e karşı savaşmaları için emir verdi; hatta askerî savcılıktan Halife Hafter'in tutuklanması için emir çıkardı.

2. Serrac Hükümetine saldırdığı için uluslararası meşruiyeti tehlikeye düştü. Ayrıca bugüne kadar Trablus'taki Serrac Hükümetini tanımayan devrimciler, bu operasyonla Trablus hükümetini desteklemeye başladı. Serrac da kurduğu Ortak Askerî Operasyon Birimi'ne bu güçleri de dâhil etti. Böylece devrimci güçler de meşruiyet fırsatı yakalamış oldular.

Sosyal kayıplar:

1. Tek adam olarak hareket eden Halife Haftar, sergilediği güçlü imaj sebebiyle halk tarafından eleştirilmiyordu, ancak bu operasyonda istediğini elde edemeyen Haftar'ın güçlü karizması bir hayli sarsıldı.
2. Libya'nın batısında Serrac'ı destekleyenlerle karşı olanlar arasında husumet vardı. Aynı şekilde şehirler de kendi aralarında husumet yaşıyordu. Ancak Halife Haftar'ın başlattığı son operasyon, herkesi Serrac'ın etrafında birleştirerek toplumsal bir birliktelik oluşturdu.

Psikolojik kayıplar:

1. Halife Hafter'in amacına ulaşamaması karşıt güçleri umutlandırdı.
2. Suudi Arabistan istihbaratına bağlı Meda-hilelerin Trablus'ta Hafter'e karşı savaşması; Suudi Arabistan'ın da bu operasyonu desteklemediği ve Kral Selman'ın Hafter'i tuzağa düşürdüğü yorumlarına sebep oldu.

Usema Cuveyli	Zintanlı bir komutan. Başbakan Serrac tarafından Fizan bölgesini ve diğer bazı bölgeleri korumakla görevlendirildi. Halife Hafter'in haftalar önce yaptığı tehdidi önemseyerek hemen Mısırata ve Zintan güçlerini kendi komutasına almak için çalışmalara başladı. Cuveyli bu sayede Hafter'in operasyonundan önce hem kendisine bağlı güçleri hem Mısıratalı bazı güçleri hem de Zintan'ın önemli güçlerini tek çatı altında toplamayı başardı.
Halbus Güçleri	Bu büyük grup özellikle Kaddafi'nin para kasası olarak bilinen Ali Dubeybi tarafından destekleniyor. Ali Dubeybi, Katar'da bulunan Şeyh Ali Sallabi ile birlikte hareket ediyor. Dolayısıyla bu güçlerin arkasında Katar bulunuyor.
Marsa Güçleri	Serrac hükümetiyle mesafeli bir ilişkisi olan Mısıratalı bu grubun gücü, Halbus Güçleri'ne denktir.
İmad Trablusi	Hafter ile ortak hareket eden Zintanlı bir gruptur. Ancak şu an için Serrac Hükümetinin yanında çatışmalara girmektedir.
Bünyan El Marsus	Birçok askerî gücün toplanmasıyla oluşan Mısıratalı bir kuvvettir. Bu grup Sirte şehrini DAEŞ'ten kurtarmıştır.
Trablus Devrimcileri	Serrac hükümetine muhalif olan gruplarla çatışmış bir gruptur. Trablus'un Tacura merkezini kontrol eden grubun liderliğini Heysem Tacuri yapmaktadır. Tacuri maddi çıkarlarına göre hareket eden biridir. 2018 yazında Trablus'ta yaşanan çatışmalar esnasında BAE'den maddi destek almış olduğundan Medahili olan Kuvvet-i Rada'ya ya tabi olduğu söylenmesine rağmen son operasyonlarda Hafter'e karşı savaşmıştır.
Kuvvet-i Rada	Trablus'ta Mitiga Havaalanı'nı ve Serrac hükümetinin merkezini koruyan grubun liderliğini Abdurrauf Kara yapmaktadır. Medahililerin en güçlü silahlı grubudur. Suudi Arabistan ve BAE tarafından desteklenmektedir. Ancak bu grup ilk defa Trablus dışındaki bir bölgede Hafter'e karşı çatışmalara girmiştir. Son olaylara kadar kendisine saldırı olmadığı müddetçe herhangi bir çatışmaya girmekten kaçınmıştır.

Ğinniva Grubu	Bu grup köken olarak Zintan'a yakın Kikle bölgesindedir. Zintan ile yaşadıkları çatışma sonucu Kikle şehrinde bulunanların tamamı Trablus'a sürülmüştür. Trablus'a gelen halkı korumak için Abdullah Kikli kendi askerî birliğini oluşturmuştur. Şu an için Zintan güçleri dahil diğer güçlerle Haftar'a karşı ortak hareket etmektedir.
Seyyar Güçler	Amaziklerin kurduğu bir gruptur. Amazikler Libya'da İbadi mezhebine bağlı, kendi yerel dilleri olan bir halktır. Özellikle Trablus'ta, Cebel Nefusa denen dağlık bölgelerde yaşamaktadırlar. 2018'de Halife Hafter'in kurdumuş olduğu İslam Âlimler Birliği'nin İbadilerin arkasında namaz kılmanın caiz olmadığı yönünde fetva vermesi, Amazikleri Hafter'e karşı öfkelenmiştir olduğundan bu güçler de Hafter'e karşı savaşmaktadır.

Olası sonuçlar:

Libya'da Hafter güçlerinin galip gelme ihtimali zayıf görüldüğünden, Serrac hükümetinin önümüzdeki döneme daha avantajlı girdiği söylenebilir. Son hamlesi ile Libya halkının ve milis güçlerin tepkisini çeken Hafter'in elinde tuttuğu doğu bölgelerinde de otoritesi sarsılabilir. Bu noktada Serrac hükümetinin uluslararası ve bölgesel desteği güçleneceğinden önümüzdeki dönemde tüm ülkenin tek bir siyasi otorite altında birleşme şansı artabilir. Ancak iç savaşın başlamasından bu yana oldukça değişken olan Libya'daki zemin her an yeni değişimleri getirebilir. Bu aşamada iç dinamiklerin birbiriyle pazarlık süreci bir yana bölgesel ve uluslararası güçlerin hamleleri de iyi takip edilmelidir; özellikle Mısır, Suudi Arabistan, BAE ve Fransa'nın bir blok olarak yapacağı hamleler dikkatle izlenmelidir.

Türkiye – Libya Siyasi İlişkileri:

Türkiye Libya halkıyla yüzyıllara dayanan köklü ilişkilere sahiptir. Osmanlı döneminde Türk ve Libya halkları arasında başlayan münasebetler, 24 Aralık 1951 tarihinde kurulan Libya Devleti'nin, Türkiye tarafından hemen tanınmasından sonra tesis edilen diplomatik ilişkilerle yeniden ivme kazanmıştır. Libya'daki ilk Türk Büyükelçisi Celal Karasapan

4 Eylül 1953 tarihinde görevine başlamıştır.

17 Şubat 2011 devrimini müteakiben, Türkiye Ulusal Geçiş Konseyi'ni "Libya halkının tek temsilcisi" olarak tanımıştır. Trablus'un Ulusal Geçiş Konseyi'nin tam kontrolü altında girmesini müteakiben, 2 Eylül 2011 tarihinde Trablus'a Büyükelçi atayan ilk ülke olmuştur. Bununla birlikte, 2014 yılında Libya'da kötüleşen güvenlik durumu dolayısıyla, Bingazi Başkonsolosluğumuz 14 Haziran 2014 tarihinde, Trablus Büyükelçiliğimiz ise 25 Temmuz 2014 tarihinde geçici olarak faaliyetlerini durdurmuştur. Trablus Büyükelçiliğimiz bilahare 2017 yılı Ocak ayında Trablus'ta faaliyetlerine tekrar başlamıştır. Öte yandan, Misurata Başkonsolosluğumuz, açıldığı 2013 yılı Mart ayından bu yana faaliyetlerini aralıksız olarak sürdürmektedir.

Ülkemiz 2014 yılı sonundan itibaren Libya'da ortaya çıkan diyalog sürecini desteklemiştir. Bu sürecin sonunda nihai hale getirilen Libya Siyasi Anlaşması 2015 yılının Aralık ayında Sayın Bakanımızın katıldığı törende imzalanmıştır. İki yıllık bir geçiş dönemi öngören Anlaşma uyarınca kurulan Başkanlık Konseyi (BK) 2016 Mart ayında görevine başlamıştır. Başkanlık Konseyi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2259 sayılı kararıyla ülkenin tek meşru icra organı olarak tanınmıştır. Başkanlık Konseyi'ni karargahında ziyaret eden

ilk ülke Türkiye olmuştur.

Başkanlık Konseyi Ulusal Mutabakat Hükümetiyle temaslarımız 2018 yılında da devam etmiş, Sayın Cumhurbaşkanımız Başkanlık Konseyi Başkanı Sarrajlı Şubat ve Kasım aylarında ülkemizde ağırlamıştır.

Görüşmelerde, Libya'ya her alanda destek vermeye hazır olduğumuz en üst düzeyde ifade edilmiştir.

Diğer taraftan, Milli Savunma Bakanımız Sayın Hulusi Akar 5 Kasım 2018 tarihinde Libya'yı ziyaret etmiştir. Görüşmeler kapsamında, Türkiye ile Libya arasında askeri işbirliği konuları ele alınmıştır.

Libya Yüksek Devlet Konseyi Başkanı Halid El-Meşri 13 Aralık 2018 tarihinde Sayın TBMM Başkanımızın davetine icabetle, Libya İçişleri Bakanı Fethi Başağa ise 17-20 Aralık 2018 tarihlerinde Sayın İçişleri Bakanımızın davetine icabetle ülkemizi ziyaret etmişlerdir.

Öte yandan, Sayın Bakanımız 22 Aralık 2018 tarihinde Libya'ya gününbirlik bir ziyarette bulunmuştur. Ziyaret kapsamında Libyalı mevkidaşı Tahir Siyala ve Başkanlık Konseyi Başkan Yardımcısı Ahmet Maytik'le görüşen Sayın Bakanımız, ayrıca, BK Başkanı Sarraj ile Yüksek Devlet Konseyi Başkanı ElMeşri tarafından kabul edilmiştir.

Ülkemiz Libya'da BM öncülüğünde yürütülen uzlaşma sürecine güçlü destek vermeye devam etmektedir. BM Genel Sekreteri'nin Libya Özel Temsilcisi (ÖT) Ghassan Salamé, Sayın Bakanımızın davetine icabetle 29-30 Ocak 2018 tarihlerinde ülkemizi ziyaret etmiştir. ÖT Salamé, 30 Ocak 2018 tarihinde Sayın Cumhurbaşkanımız tarafından kabul edilmiştir.

Libya neden Türkiye'nin gündemine geldi?

Uzun süredir pimi çekilmiş bir bomba gibi bekleyen Doğu Akdeniz krizi, 2019'un ba-

harında Türk dış politikasının ana gündem maddelerinden biri haline geldi. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz'deki doğal gaz arayışlarına Ankara karşı çıktı ve kendi sondaj gemilerini Kıbrıs açıklarına gönderdi. Avrupa Birliği, üyesi Güney Kıbrıs'ın yanında yer aldı ve Türkiye kıta sahanlığı tartışmalarında kendisine müttefik bulmakta zorlandı. Güvenlik Analisti Metin Gürcan, 2019'un Nisan ayında T24'e verdiği söyleşide "Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye karşı bir blok oluştuğu ve Ankara'nın bu durumu iyi okuyamadığı" değerlendirmesini yapmıştı. Nitekim Gürcan tespitlerinde haklı çıktı ve Türkiye; Yunanistan, Mısır, GKRY, İsrail gibi ülkelerin oluşturduğu bloğa karşı müttefik arayışına girdi. Türkiye'nin bölgede sürdürdüğü sondaj çalışmalarına dair çok sayıda ülke, sayısı giderek artan şekilde kınama yayınlarken; AB de yaptırım dâhil olmak üzere birçok caydırıcı hamle girişiminde bulundu. Ankara, Doğu Akdeniz'de aradığı müttefiki sonunda Trablus'ta buldu. Ankara ile Birleşmiş Milletler arasında imzalanan Mutabakat Muhtırası, deniz yetki sınırlarını belirledi. Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Konusundaki Mutabakat Muhtırası, Tobruk ve Atina hükümetlerinin büyük tepkisini çekti.

Türk Askeri Neden Libya'ya gidiyor?

Türkiye ile Trablus arasında askeri iş birliği konusunda da bir mutabakat muhtırası imzalandı. Askeri iş birliği hakkındaki Mutabakat Muhtırası şunları içeriyor;

- Taraflar arasında iş birliği; Libya'da polis ve askeri sorumlulukları içeren ani Müdahale Kuvveti kurulmasına Türkiye tarafından eğitim, danışmanlık, tecrübe aktarımı, planlama ve malzeme desteği verilmesi;

- Talep edilmesi halinde Türkiye ve Libya'da müşterek bir Savunma ve Güvenlik İş Birliği Ofisi kurulması,

- Eğitim, teknik bilgi, destek, geliştirme, bakım, onarım, kurtarma, imha, liman ve müşavirlik desteği sağlanması,

- Mülkiyeti elde olmak kaydıyla kara, deniz ve hava araçları, teçhizatı, silahları, bina ve arazi (eğitim üsleri) tahsisi,

- Mülkiyeti elde olmak kaydıyla kara, deniz ve hava araçları, teçhizatı, silahları, bina ve arazi (eğitim üsleri) tahsisi,

- Kabul eden tarafın davetiyle, tarafların sınırları içerisinde Silahlı Kuvvetleri'nin bünyesinde bulunan Kara, Deniz, Hava Kuvvetlerinin faaliyet alanlarına yönelik müşterek olarak askeri planlama, tecrübe aktarımı, eğitim ve öğretim faaliyetleri ile silah sistemi ve teçhizatın kullanımına yönelik eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmesi.

Cumhurbaşkanı Erdoğan da, Pazar gecesi (5 Ocak 2020) çıktığı CNN Türk ve Kanal D televizyonların ortak yayınında özetle şunları söyledi:

- "Libya ile yaptığımız anlaşmanın daha geniş biz Kaddafi döneminde imzaladık. Bu yeni bir şey değil. Şimdi tabii biz ortada bu karışıklıklar var. Bizim tecrübemiz var bunu çözmemiz lazım. Şurada görüldüğü gibi Libya sahili ile bizim sahil... Bu sahiller birbirini görüyorsa siz kıta sahanlığı anlaşması yaparsınız. Burada bir sıkıntı söz konusu değil. Biz anlaşma yaptığımız yere uluslararası şirketleri yine alabiliriz, onlara teklif yapıp bu çalışmanın içine katabiliriz."

- "Hafter aslında şu anda uluslararası camianın tanımadığı darbeci sıfatıyla duran bir kişidir. wMeşru hükümetle biz çalışıyoruz. Diplomasi diyalogu ve iş birliğini öne çıkaracağız."

- "Amaç meşru hükümetin ayakta kalması. Anlaşmamızı zedelemeyecek. Tezkerenin 1 yıl süresi var orada süratle netice almak. Libya'da ateşkes sağlanmasını sağlamak TSK'nın oradaki amacı savaşmak değildir. Bir taraftan da meşru hükümete destek sağlayarak insani trajedilerin olmasını önlemek. Biz öncelikle buradaki hakim olan UMH geçerliliğini koruduğuna göre muhatabımız odur."

- "Bizim askerimizin oradaki görevi koordinasyondur. Oradaki hareket merkezinde süreci ilerletecek. Askerlerimiz peyderpey şu anda gidiyor."

- "Türkiye sadece Doğu Akdeniz'e girmiyor. Türkiye aynı zamanda Libya'ya giriyor. Libya'ya girişimizin tarihsel bir alt yapısı var."

- "Biz Trablusgarp'a girmişiz, haklarımızı savunmak için girmişiz. O denizlerin tarihimizde böyle bir yeri var. O denizlerin tarihimizde yeri var. Şimdi diyorsun ki biz orada yokuz. Saydığı ülkeler arasında bizim dayanışma içinde olduklarımız var. Örneğin Katar. Biz onlarla iş birliği yapacağız. Bunları Sarrac ile de konuştuk. Sayın Putin ile hepsini konuşacağız. Bütün burada Mısır Abu Dabi yönetimi Suudi Arabistan bizim Libya tezkeremizden çok rahatsız oldu. Darbeciyi desteklemesine rağmen kimseden ses yok."

- "Biz petrole, doğalgaza muhtacız."

- Erdoğan, 6 Ocak'ta Milli İstihbarat Teşkilatı binasının açılışında yaptığı konuşmada da, "MİT, Libya'da üzerine düşen görevi hakkıyla yerine getiriyor" dedi.

- Erdoğan, Libya meselesiyle ilgili "Libya'da barışa giden yol Türkiye'den geçiyor." demesi her şeyi özetliyor...

LİBYA - TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHSEL İLİŞKİLERİ

Şeyma Hatun GÜSER
OGA Araştırmacısı

Libya'da yaşanan her yeni gelişme sonrası yapılan görüşmelerde Türkiye ve Libya'nın tarihi bağına vurgu yapılmaktadır. Gelip geçen devletlerde, liderlerde değişmeyen tek şey Türkiye'nin Libya halkına dostane yaklaşımı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nin halefi olarak, Libya'nın zor döneminde de yanında olacağını alınan tedbirlerle göstermektedir.

Libya, İslam'ın ilk yıllarından beri Müslüman bir ülkedir ve bir süredir Sicilya'da Normanlar egemenliği altında kalmıştır. Ancak daha sonra Muvahhidin Devleti bölgeye hakim olmuştur. Sonraki yıllarda ise Tunus'ta bulunan Hafsi hükümetine devredilmiştir. Ancak Endülüs'ün son kalesi olan Gırnata'nın 1492'de düşmesinden sonra İspanyollar Kuzey Afrika'yı işgale başlamıştır. İspanyolların 1510 yılında bugünkü Libya'nın da başkenti olan Trablusgarp'ı işgal etmesiyle Libya halkı büyük kayıplar vermiştir. İspanya, bölge hakimiyetini kendisine bağlı olan Sicilya'ya bırakmıştır. İşgal sonrası Libyalı Müslümanlar İstanbul'a giderek Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir. 1511'de Trablusgarp, Barbaros Hayreddin Paşa'nın ölümünden sonra parlayan Türk denizcisi Turgut Reis tarafından alınarak Osmanlı topraklarına katılmıştır. Eskiden ayrı vilayetler olan Trablusgarp, Bingazi ve Fizan bölgeleri Osmanlı hakimiyeti altında birleşmiştir. Bu fetihle birlikte Libya halkı ile yakın ilişkiler başlamıştır. 20. yüzyıla kadar Osmanlı himayesinde bulunan Libya, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla İtalyan işgaline uğramış, Uşi Antlaşması ile hukuken Osmanlı'ya bağlı kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa ve Enver Paşa gibi Osmanlı subaylarının örgütlediği yerel kuvvetler direnç gösterse de İtalya ülkenin tamamını ele geçirmiştir. 1911 İtalyan işgalinden beri Ömer Muhtar tarafından başlatılan direniş hareketi,

Ömer Muhtar'ın İtalyanlar tarafından esir alınıp idam edilmesiyle son bulmuştur. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ise İngiltere ve Fransa idareyi ele geçirmiştir.

Birleşmiş Milletler (BM), 7 Ekim 1951'de Libya Birleşik Krallığı'nın anayasasını kabul etmiş ve böylece Libya 1951 yılında, BM kararı ile bağımsızlığına kavuşan ilk Afrika ülkesi olmuştur. Libya'nın ilk aynı zamanda son kralı, Şeyh İdris es-Senusi olmuştur. Bu dönem içerisinde de Türkiye ile sıcak ilişkiler kurulmuştur. İdris Senusi'nin tedavi amaçlı Türkiye'de bulunduğu bir zamanda, Muammer Kaddafi öncülüğündeki Özgür Subaylar Hareketi, Eylül 1969'da darbe yapmıştır.

Kaddafi "Yeşil Kitap" olarak da bilinen "Üçüncü Dünya Teorisi" adlı kitabını, kendi öğretilerini ülkeye yaymak istemiştir. Bağımsızlığı savunup, Kuran'a göre yaşamayı öneren Kaddafi "Kitlelerin Devleti" anlamına gelen "Cemahiriyye" sistemini kurmuştur. Amaç, halk komiteleri aracılığıyla halk iradesini iktidara getirmektir.

Türkiye - Libya ilişkileri, Türk müteahhitlerin Libya'da gerçekleştirdiği projelerle ilerletilmiştir. Bu ilişki daha çok ekonomik ilişkiler düzeyinde olsa da, 1974'teki Kıbrıs Barış Harekati'nin cihad hareketi olarak gören Kaddafi'nin Türkiye'ye maddi manevi destek vermesiyle çok ciddi ilerleme kaydetmiştir.

2011 Libya devrimi sürecinde Türkiye, ilk başta Kaddafi ile ilişkisini koruyarak yeni bir rejimi desteklemiştir. Daha sonra Türkiye, Kaddafi'nin Libya'nın geleceği için ülkeyi terkini ve çatışmaların son bularak yeni reformların yapıldığı bir plan öne sürmüştür. Ancak Kad-

dafi, paralı askerler ve savaş uçakları desteğiyle kendi halkına ateş açtırmış ve ölenlerin sayısı bini aşmıştır. Libya'daki iç savaşa dönebilecek durumdaki bu çatışmanın, Tunus ve Mısır'da patlak veren devrimler gibi olmayacağı açıkça gözler önüne serilmiştir. Kaddafi yönetiminin de tüm gücüyle saldırmasıyla birlikte kesin kararlar alınmaya başlamıştır. Türkiye, sivillerin korunması, silah ambargosunun sağlanması ve insani yardımın Libya'ya ulaştırılması yönünde çalışmalarına devam ederken, asıl çabalarını çatışmaların sona erdirilmesi üzerine yoğunlaştırmıştır. Bu sırada taraflarla görüşerek sonuç almaya çalışmış ancak Kaddafi'nin var olduğu bütün senaryoların gerçekleşmesinin mümkün olmadığı kesinleşmesi üzerine yeni bir yol haritası oluşturmuştur. Türkiye, Kaddafi rejimiyle bir çözüm bulunamayacağı anlaşılınca, Ulusal Geçiş Konseyi'ni Libya'nın meşru temsilcisi olarak tanımıştır. 7 Temmuz 2012 tarihinde yüksek katılım oranıyla gerçekleştirilen Milli Genel Kongre (MGK) seçimleri yapılmış ve hükümet kurulmuştur.

2014 yılına gelindiğinde, Kaddafi'nin döneminde hain ilan ettiği Halife Haftar, Libya sahnesine yeniden çıkmaya çalışmıştır. Kaddafi, 1980'li yıllarda Çad çatışmasında Libya kuvvetlerinin başına Halife Haftar'ı getirmiş, Libya'nın başarısızlığa uğramasıyla Haftar ve adamları Çad'a esir düşmüştür. Bunun üzerine Kaddafi Haftar'a sahip çıkmayı reddederek saldırıların kendisinden habersiz gerçekleştiğini öne sürmüştü ve Haftar'ı hain ilan etmiştir. Haftar, yaklaşık 20 yılını CIA ile Kaddafi'yi devirme planı yaparak Amerika'da geçirmiş ve Kaddafi devrilince de Libya'ya dönerek başarısız darbe girişiminde bulunmuştur. Haftar Libya Askeri Geçiş konseyini ilan ettiğine dair iddialar ortaya atmıştır. Türkiye'nin meşru kabul ettiği MGK, bu duruma tepki göstermiş ve seçimleri hükümsüz saymıştır. Fakat, doğrudan Haftar'a destek veren, Tobruk'ta toplanan Temsilciler Meclisi, Haftar'a gelen dış destekten aldığı güçle kendini Libya'nın tek meşru hükümeti olarak görmeye başlamıştır.

Bu durum kaosun büyüyen toprak ayrımına kadar gitmesinin yolunu açmıştır.

2014 yılına gelindiğinde, Kaddafi'nin döneminde hain ilan ettiği Halife Haftar, Libya sahnesine yeniden çıkmaya çalışmıştır. Kaddafi, 1980'li yıllarda Çad çatışmasında Libya kuvvetlerinin başına Halife Haftar'ı getirmiş, Libya'nın başarısızlığa uğramasıyla Haftar ve adamları Çad'a esir düşmüştür. Bunun üzerine Kaddafi Haftar'a sahip çıkmayı reddederek saldırıların kendisinden habersiz gerçekleştiğini öne sürmüştü ve Haftar'ı hain ilan etmiştir. Haftar, yaklaşık 20 yılını CIA ile Kaddafi'yi devirme planı yaparak Amerika'da geçirmiş ve Kaddafi devrilince de Libya'ya dönerek başarısız darbe girişiminde bulunmuştur. Haftar Libya Askeri Geçiş konseyini ilan ettiğine dair iddialar ortaya atmıştır. Türkiye'nin meşru kabul ettiği MGK, bu duruma tepki göstermiş ve seçimleri hükümsüz saymıştır. Fakat, doğrudan Haftar'a destek veren, Tobruk'ta toplanan Temsilciler Meclisi, Haftar'a gelen dış destekten aldığı güçle kendini Libya'nın tek meşru hükümeti olarak görmeye başlamıştır. Bu durum kaosun büyüyen toprak ayrımına kadar gitmesinin yolunu açmıştır.

Türkiye, Libya'daki siyasi kriz ve rakip meşruiyet iddialarının giderilmesi için güçlü bir şekilde BM ve UMH'yi desteklemektedir. 27 Kasım 2019'da Türkiye-UMH arasında imzalanan "Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakatı Muhtırası" ve "Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" bu hususta Türkiye'nin ne kadar ciddi olduğunu göstermiştir. Bu noktada bölgesel de olsa, UMH'nin başarılı olmasını isteyen Cezayir, Katar, Sudan ve Tunus gibi devletlerle ortak çalışmalar yürütülmesi ile henüz başarıya ulaşılmamış olunmasının sebeplerinin konuşulması, zikredilen devletlerin bölgede etkinliğinin artmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Türkiye, Libya krizinin BM öncülüğünde yürütülen uluslararası alanda meşru ve siyasi bir çözümün aktif destekçisi olmuştur. Bu bağlamda 19 Ocak 2020'de Berlin'de gerçek-

leştirilen Libya Konferansı'na katılım sağlamıştır. Konferans sonrası yayımlanan bildiri, Libya'nın birliğini ve toprak bütünlüğünü sağlama üzerine kalıcı barışın askeri çözümle değil, Libyalıların öncülük ettiği siyasi süreçle sağlanacağına vurgu yapmıştır. Berlin Konferansı bildirisinin diğerlerinden farkının somut çözümler getirmeye çalışmış olmasıdır. Bu çözümlerden ilki, Libya'da çatışma içerisinde olan UMH ve darbeci Haftar'ın, siyasi uzlaşma üzerine 5'er asker göndereceği, '5+5 Askeri Komite' olarak ifade edilen mekanizmadır. Bir diğeri ise, Berlin Konferansı'na katılan devletleri kapsamaktadır. "Uluslararası İzleme Komitesi" olarak anılan BM Libya Destek Misyonu'nun (UNSMIL) daimi başkanlık yapacağı ve iki aşamadan oluşan bir meka-

nizmadır. Bu kararların uygulanabilirliğini tartışmak şu an için söz konusu olmamakla birlikte, ilerleyen zaman içerisinde kalıcı barışın sağlanması için atılacak olan sağlam adımların temitanı olarak gözükmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, Libya'da kalıcı barış, istikrar ve güvenliğin sağlanması için bölgede aktif bulunmaktadır. Libya halkının yaralarını sarmaya ve kopmayan bağı güçlendirmeye çalışmaktadır. Türkiye, kendisinden yardım isteyen Libyalı Müslümanların yardımına koşan Osmanlı Devleti'nden beri, Birinci Cihan Harbi'nin getirdiği kanlı ayrılıklara rağmen Libya'da var olmaktadır. Bu varlığı sürdürmeye de niyetli olduğu attığı her adımdan kesinlik bildirmektedir.

MISIR VE LİBYA ÖRNEĞİNDE BÖLGEDE SİYASİ GÜÇ BAĞLAMINDA DİNİ GRUP VE KABİLELERİN ETKİSİ

Nusret DEMİR
OGA Araştırmacısı

Kabilecilik Arapların topluma ve siyasete dair anlam sahası ve davranış referansının merkezine oturmuş bir anlayıştır. Kabile Arap toplumunun temel yapı taşıdır. Araplar arasında akrabalık bağı bulunan soyların bir araya gelmesi kabileyi oluşturur aynı soyun bütün kolları kendileri aynı nesep ve kandan türemiş telakki ederler.

Dolayısı ile Arap insanı kimliğini, kişiliğini, konumunu ve güvenliğini kabilesinden alırdı. Kan ve nesep bağı üzerine kurulu kabile dayanışması Arap "asabiyeti"nin temelini oluşturur. İslam öncesi Araplarda topluluklar arasındaki birliktelik, karşıtlık, çatışma, dostluk ve düşmanlık, kan ve nesep bağının yakınlığına bağlı olarak kabile temelinde ortaya çıkıyordu, buna binaen Arap topluluklarında toplumsal ve siyasi yapı kabilecilik anlayışıyla belirlenmekteydi.

İslam öncesi Araplarda can ve mal güvenliği açısından bir insanın bir kabileye mensup

olması büyük önem arz etmekteydi. Bir kabileye mensup olmamak veyahut bir kabilenin himayesinde olmamak intiharla eş değer olarak görünürdü. Böylelikle kabilenin bir mensubuna yapılan herhangi bir saldırı bütün kabileye yapılmış kabul edilir ve bir haklılık/haksızlık durumu sorulmaksızın intikam alma mücadelesi başlardı. Kabile mensuplarında birinin işlediği suçtan kabilenin tamamı sorumlu tutulurdu. Böyle bir durumda zayıf olan kabile daha güçlü bir başka kabileden destek talebinde bulunabilirdi. Diğer bir ifade ile Arapların birbirleri ile olan tüm ilişkileri kabilecilik anlayışı üzerine yürütülüyordu.

Arap topluluklarının sahip olduğu kabile kültürü İslam ile birlikte bir değişim/dönüşüme uğramıştır. Bu anlamda belirleyici unsurların başında İslam akidesi/inancı olmuştur. Ancak her ne kadar Hz. Muhammed, kabilecilik sorununu birbirleri ile çok sık çatışan Evs ve

Hazreç kabileleri ile Mekke'den Medine'ye hicret eden "muhacir" şeklinde isimlendirilen topluluk ve bu topluluğu himayesine alan "Ensar"ın "inanç kardeşliği" zeminine kaydırdı ise de kabilecilik anlayışı, İslam/peygamber sonrasında da devam edegelmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde İslam'ın merkezinin Arap yarımadasının olması sebebi ile var olan toplulukların çoğunluğunun Arap dilini konuşuyor olması İslam inancının hızla yayılmasını sağlamıştır. Takip eden süreçte bölgede ilgili dönemlerin sosyal, siyasal ve iktisadi koşulların gölgesinde İslam'ın farklı yorumlanması söz konusu olmuştur. Hem gündelik olarak dini hayatın yaşanması noktasında duyulan ihtiyaç hem de ilgili dönemlerin sosyal, siyasal ve iktisadi koşullarının da etkisi ile birçok itikadi ve fıkhi mezhebin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Şüphesiz ki söz konusu bu düşünsel farklılıklar savaşlara varan büyük kanlı mücadelelere yol açmıştır.

Bu bağlamda Arapların, İslam öncesi sahip oldukları toplumsal ve siyasal tecrübesi, kabilecilik kültürü, farklı yorumlanan İslam düşüncesi ile birlikte, yeni bir zemine oturmuştur. Osmanlı İmparatorluğu topraklarının İngiltere ve Fransa gibi devletler tarafından işgal edilerek parçalanmış ve sonucunda Arap yarım adasının sınırları işgal güçlerince belirlenen devletler kurulmuştur.

Soğuk savaş döneminde dünyanın, ideolojik olarak iki kutup arasında bölünmesi modern anlamda siyasal tecrübeye sahip olmayan Arapları bu kez de ideolojik bakımdan kamplaşmaya sürüklemiştir.

Libya Örneği

Kuzey Afrika'da Akdeniz kıyısında bulunan Libya'da, nüfusun çoğunluğu kabilelerden oluşmaktadır. "Arap baharı" çerçevesinde Libya üzerinde siyasal ve toplumsal hayatta

etkili olan kabilelerin, Muammer Kaddafi'nin devrilme süreci ve sonrasında ortaya çıkan sistemin güç dengelerinin belirleyicisi konumundadır. Bu sebeple Kaddafi rejimi, devamlılığının güvenliğini sağlamak için siyasi ittifaklardan daha ziyade Libya'nın büyük kabileleri ile ittifak kurmayı tercih etmiştir. Nitekim 1969 da Kral I. İdris'i devirerek yönetimi ele geçiren Kaddafi "Üçüncü Dünya Teorisi" adı ile bilinen bir fikir bildirisinde bulunmuştur. Buna göre "kitlelerin devleti" anlamı taşıyan "cemahiriyye" kavramıyla, kabileler arası farkları sosyalist uygulamayla ortadan kaldırmayı, parti sömürsüne karşı meclisi kapatıp halk komiteleri aracılığıyla halk iktidarını kurmayı, uluslararası alanda barış içinde yaşama ilkesine bağlı kalarak bu yolda ilerlerken Kur'an'a uygun davranmayı belirtmiştir.

Kaddafi, kendisine bağlı devlet adamları aracılığıyla, büyük kabilelerin çıkarlarının korunduğu bir ittifaka yönelik girişimlerde bulunmuş ancak tam bir başarıya ulaşamamıştır. Kabilelerin baskın olduğu ve yıllardır Libya'da ileri gelen kabileler olan Warfalla, Kadhafa, Magariha, Avagir, Abaidat, Tuareg, Musavir, Mujabran ve Farjan kabileleri arasındaki çekişmelere rağmen Kaddafi, ülkesini 40 yıl boyunca dengeleri gözeterek yönetmeyi başarabilmiştir.

Arap baharı çerçevesinde Kaddafi rejimi karşıtı, sokak gösterilerinin başlaması ve tüm ülkeye yayılmasıyla rejim güçleri Bingazi'de göstericilere sert müdahalelerde bulunmuştur. Bunun üzerine Kaddafi, kendisini destekleyen kabilelerin desteğini kaybetmiş ve hızla büyüyen olaylar sonucunda Bingazi ve ülkenin batısında kontrolü tamamen yitirmiştir. Libya'da toplumsal ve siyasal yapının temel taşlarından biri olan kabilecilik anlayışı, her bir büyük kabilenin, çoğunlukta olduğu şehri Kaddafi rejimine karşı savunarak ele geçirmiş ve Kaddafi'nin devrilmesinde büyük rol oynamıştır. Köken bakımından Arap ve

Berberilerden oluşan Libyalı kabileler Kaddafi'nin devrilmesinden sonra kurulmaya çalışılan "Demokratik Sistem"nin de içerisinde belirleyici rol oynamaya devam etmişlerdir.

Kaddafi öncesi ve Kaddafi sonrası Libya'sında dini hareketler, siyasal alana olan etkileri açısından dikkate alındığında başlıca üç hareketin varlığından söz edilebilir. Bunlar, Müslüman Kardeşler, Libya İslam savaşçıları cemaati ve Selefilerdir. Söz konusu dini hareketlerin, Libya'da hayat alanı bulup şekillenmesine bölgede diğer devletlerdeki diğer hareketlerin kaynaklık ettiği anlaşılmaktadır. Müslüman Kardeşlerin Libya'daki varlığı dönemin Mısır yönetiminin baskıları nedeni ile örgütün mensubu olan İzzettin İbrahim Mustafa ve beraberindeki heyeti Libya Kralının kabul etmesi ile buraya yerleşerek Libya Müslüman Kardeşleri'nin temelini atmıştır. Kralın sağladığı özgürlük ortamı örgütün Libya'da temelini atılmasının yolunu açmıştır. Ancak 1970li yıllara gelindiğinde Kaddafi yönetimi Müslüman Kardeşlere yönelik tutuklama kararı vermiştir. Faaliyetlerine gizli olarak devam eden örgüt üyelerine yönelik 1989 da ülke çapında ikinci bir tutuklama dalgası başlamıştır. Örgüt, 2004 yılında Muammer Kaddafi'nin oğlu Seyfulislam Kaddafi'nin girişimi ile "Yarının Libya'sı" söylemi ile başlatılan siyasal ve toplumsal diyalog sonucunda rejim ile müzakerelere başlamıştır. Örgütün tutuklu olan üyeleri serbest bırakılmış, birçok üyesi devlet kadrolarında görev almıştır. 2011 yılında "Arap Baharı" sürecinde Libya'da başlayan devrimi Müslüman Kardeşler örgütü etkin bir şekilde desteklemiş Bingazi'de kurulan Geçici Konsey'e resmen katılmıştır.

Devrimden sonra 3 Mart 2012'de Müslüman Kardeşlerin girişimi ile Adalet ve İnşa Partisi kurulmuş, birçok İslami eğilimli ismi kadrolarına katmıştır. Yapılan seçimlerde oyların yüzde 10'unu alarak seçimlerden ikinci parti olarak çıkmıştır. Müslüman Kardeşlerin seçimlerde desteklediği isimlerin kurduğu hü-

kümeti, Libya Yüksek Mahkemesi'nin hukuk dışı olduğu yönünde karar vermesi ile Halife Hafter'in darbe girişimi; Müslüman Kardeşlerin kuruluşuna öncülük ettikleri en örgütlü siyasi partinin hareket alanı kısıtlanmıştır.

Libya siyasetinde etkili olan örgütlerden biri de Kaddafi'nin devrilmesinden sonra Değişim için Libya İslami Hareketi adı altında yeniden yapılanan Libya İslam Savaşçıları Cemaatidir. Bu örgüt Kaddafi rejimine karşı barışçıl siyasi mücadele etmek yerine silahlı eylemlerle rejimi devirme yolunu seçmiştir. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaline karşı yapılan "Cihat" çağrısına örgüt üyelerinin katılmasıyla selefi – cihatçı fikir adamı, Abdullah Azzam'ın Selefilik anlayışının tesiri altına girmiştir. Kurulduğu 80'li yıllarda gizliliğini koruyan örgüt; ismini 1995 te Bingazi'de bir hapisanede tutuklu üyelerini kurtarmak üzere planladığı operasyonun Libya güvenlik güçlerince açığa çıkarılmasıyla kamuoyuna duyurmuştur. Birçok önde gelen liderini kaybeden örgüt 2004 yılında "Yarının Libya'sı" adlı proje ile rejimle yıllar süren müzakerelere oturmuş ve neticede Kaddafi rejimine karşı silahlı mücadelenin gayr-ı meşru olduğunu ilan ederek düzene eklenmiştir.

Şubat 2011 yılında rejimin devrilmesine karşı başlayan gösterilerden yana tavır alan Değişim için Libya İslami Hareketi, mevcut şartlara göre kendini yeniden dizayn etmiştir. Sokak gösterileri ile başlayan ayaklanma kısa sürede silahlı çatışmalara dönüşmüş; örgüt, bu sayede Trablus'u ele geçirerek üstünlük sağlamıştır. Durumdan rahatsız Zintan kabilesine bağlı askeri konsey kontrol altında tuttukları Trablus Hava Limanı'ndan yurt dışına gitmek isteyen örgüt lideri Abdulkhakim Bilhac'ı kısa süreliğine gözaltına almışlardır. Aynı zamanda Trablus'ta darbe gerçekleştirmeye hazırlanan Zintan Askeri Konseyi'nin engellenmesi için konsey Başkanı Usame Cuveyli savunma bakanlığına atanmıştır. Merkezi otoritenin varlığının ortadan kalktığı Trablus

kentinde halen varlık gösteren Değişim için Libya İslami Hareketi, El-Vatan Partisi'ni kurarak, katıldığı seçimlerde halktan istediği desteği bulamamış ve milli genel kongrede temsil hakkına sahip olamamıştır.

Libya'daki dini hareketler içerisinde en eski hareket Selefilik Hareketidir. Selefilik Hareketi, diğer dini gruplara göre daha yaygın olduğu halde, belirli bir liderinin olmaması ve düşünsel/fikri anlamda farklı yorumlara sahip olması nedeniyle, devrim sonrası Libya siyasetinin belirlenmesinde zayıf kalmıştır. Bir kısım Selefi şeyhinin Suudi Arabistan'daki Selefi şeyhlere bağlı olması, Kaddafi rejimi ile barışık olmasını sağlamıştır. Diğer tarafta Abdullah Azzam'ın cihatçı fikirlerinden etkilenen ancak liderlik sorunun nedeni ile organize olamayan değişim yanlısı Selefiler; Kaddafi rejiminin devrilmesi sürecinde Değişim için Libya İslami Hareketi olmak üzere diğer silahlı gruplarda vücut bularak kendini etkili bir güç olarak hissettirmiştir. Dini bir grup olan söz konusu "Cihatçı" Selefilik daha çok Misrata'da etkili olmuştur. Afgan Cihadının fikir babası Abdullah Azzam ve Usame bin Ladin'in etkisi ile Libya'daki Selefilik hareketi her geçen gün gücünü arttırmaktadır. Seçimlere bağımsız olarak katılan Selefi hareketinin üyelerinin, Milli Genel Kongre'de Müslüman Kardeşler Hareketi ile birlikte yine onların kurduğu Adalet ve İnşa Partisi ile ortak hareket ettikleri Libya kamuoyunda konuşulmaktadır.

Mısır Örneği

Mısır, Akdeniz, Afrika ve Arap Medeniyetlerinin tam kesişim noktasında yer alan kültürel ve düşünsel anlamda önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu sebeple olmalıdır ki diğer Arap ülkelerinde bulunan kabilecilik anlayışı Mısır'da kendine bir zemin bulamamıştır. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuş sonucunda ortaya çıkan Batılılaşma hareketi ve Milliyetçilik düşüncesinin önemli bir merkezi haline gelen Mısır, aynı zamanda

dini grupların var olmasına da sahne olmuştur. Özellikle Cemalettin Afgani, Muhammed Abduh gibi din bilginlerinin açtıkları fikri yol, Mısır'da dini hareketlerin artmasında etkili olmuştur. Birçok farklı düşüncelere sahip dini hareketin varlık gösterdiği Mısır'da "din" topluma etki eden en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Her şeyden önce Mısır'da dini grupların tek tip olmadığı, aksine kendi aralarında farklılık ve çekişme barındırdığı bilinmelidir. Libya örneğinde olduğu gibi Suudi Arabistan'ın, resmi mezhebi olan, Selefilik kaynaklı aşırı gruplar var olmakla birlikte genel olarak eğilim ılımlı/vasat yönündedir. Önemi ve etkisi açısından Mısır'daki dini hareketlerin başında gelen Müslüman Kardeşler hareketinin kuruluşu Müslümanların temsil makamı olan hilafetin kaldırılması ve Mısır'ın İngiliz işgali altında olduğu döneme rastlar. Müslüman Kardeşler Hareketi Hasan el-Benna ve bir grup arkadaşı tarafından 1928 yılında kurulmuştur. İngiliz işgalinin etkisiyle yoksul ve yardıma muhtaç insanlara yardım faaliyetlerinde bulunan Müslüman Kardeşler kısa bir zamanda toplumla yakın ilişkiler kurmuştur. Aktif bir İslam davası savunucusu olan örgüt bir siyasi parti olmadığını belirtmişse de İslam dininin belirli bir devlet/siyaset düşüncesine sahip olduğunu da belirtmiştir. Yeni kurulan bir hareket olmasına rağmen kısa bir zaman diliminde Mısır'ın her yerinde yaygınlaşmış, binlerce şubesi olan ve diğer ülkelerdeki Müslüman gruplarla ilişkiler kuran bir hareket halini almıştır. Müslüman Kardeşler örgütünün bu yükselişi başta Kral Faruk yönetimini, sonrasında ise sosyalist, milliyetçi gibi muhalif kesimleri de rahatsız etmiştir. Yönetimin İngiltere lehine aldığı kararlara açıkça yapılan itirazlar örgüte siyasal bir kimlik kazandırmıştır. Bununla birlikte Filistin'de Yahudi çetelere karşı mücadeleyle destekleyerek 1948'de Yahudilere karşı yapılan savaşta başarı göstermesi örgüt açısından gücünü pekiştirmeye sebep olurken devlet yönetimi açısından da yönetime el koyacağı korkusuna neden olmuştur. Bunun üzerine Müslüman Kardeşler hareketinin bütün faa-

liyetleri yasaklanarak şubeleri kapatılmış ve birçok mensubu öldürülmüştür.

1952'de Kralın devrilmesine karşı yapılan; Hür Subaylar darbesini destekleyen, örgüt ilk zamanlarda yönetimle iyi ilişkilere sahip olmuş fakat ilerleyen zamanlarda çeşitli sorunlardan dolayı ilişkileri bozulmuştur. Müslüman Kardeşler bu kez Cemal Abdunnasır yönetiminden ikinci ağır darbeyi almıştır. 2011 Halk ayaklanmasına kadar yürütülen mücadelede silahlı eylemlere başvurmayan örgüt son darbeyi Hüsnü Mübarek'in devrilmesinden sonra yapılan seçimlere Özgürlük ve Adalet Partisi ile katılan, seçimlerden galip çıkarak iktidar olan Müslüman Kardeşler, siyasetten askeri bir darbe ile uzaklaştırılarak almıştır. Diğer bir ifade ile hareketin, Mısır toplumu içinde geniş bir halk tabanına sahip olması, Mübarek'in halk tarafından devrilmesinin ardından yapılan seçimlerden tek başına iktidar olarak çıkması ve Mısır'da kanunların İslami kurallarla uyumlu olması gerektiğini savunması; seküler kesimleri ve körfez ülkelerini ciddi derecede endişelendirip, askeri darbe ile devrilmesine sebep olmuştur.

Daha önce ifade edildiği gibi İslam'ın farklı yorumlarından hareketle tarih sahnesine çıkmış olan Selefilik düşüncesi özellikle Suudi Arabistan kaynaklı olarak Mısır'da da var olmuştur. Mısır'daki Selefilerin farklı görüş ve

tutumunda oldukları bilinmektedir. Bunlardan aşırı olarak tanımlanabilecek grup, aktif siyasetin dışında kalırken, Selefi Nur Partisini çıkararak grup (İskenderiye Selefililiği) 25 Ocak Devrimi'ne katılmamıştır. Çünkü onlara göre yöneticiye karşı çıkmak dinen caiz değildi. Fakat halk, Hüsnü Mübarek'i devirip devrimi başarıya ulaştırınca hızlı bir şekilde parti kurarak kendi itikatları gereği "Gayr-ı İslami" olduğunu belirttikleri "demokratik" ortama dahil olmuşlardır. (Yaser Ez Zeatira – Mısır'da Tartışmalı Nur Partisi Fenomeni) Hem de bunu seçilmiş devlet başkanı Muhammed Mursi'nin bir yıl sonra darbeye devrilmesini desteklemek suretiyle darbeyi meşrulaştırma pahasına yapmışlardır. Mısır halkının protesto ettiği askeri darbeyi İslam'ın reddedilmesi olarak kabul etmeyen Selefi Nur Partisi, durumu, Mursi ve Müslüman Kardeşler'in başarısız olması ile açıklamıştır.

Selefi grupları siyasi olarak temsil eden bir diğer grup Yarın Partisi'dir. Partinin kurucusu Eymen Nur, Mısır'daki muhalefetin en güçlü temsilcilerindendir. Ancak 2001 yılında Vefd Partisin'den ayrılarak kuracağı partinin belgelerinde sahtecilik yaptığı gerekçesi ile ceza almıştır. Suçlamanın geçerli olması nedeni ile Devlet Başkanlığı Seçimlerine katılamamıştır. Partisinin üyeleri ise Demokratik İttifak grubuna dahil olarak seçime girebilmişlerdir.

MISIR VE TÜRKİYE DIŞ POLİTİKALARINDA DENGE ANALİZİ: BÖLGESEL GÜÇ BAĞLAMINDA LİBYA

Hazal Mehtap ÇAKIRCA
OGA Araştırmacısı

Giriş

Bölgesel olarak bakıldığında Orta Doğu açısında dört devlet bölgesel güç olarak görülmektedir: Türkiye, Mısır, İsrail ve İran. Bu yazıda ise bu devletlerden Mısır ve Türkiye üzerinde durulacaktır. Bölgesel güçlerin buldukları bölgede dış politikayı etkilediklerini ve dengeleri düzenleyici etkilere sahip olduklarını söylemek mümkündür. Aynı zamanda gözden kaçırılmaması gereken diğer bir nokta ise küresel güçlerin bölgesel güçler eliyle o bölgede dengeleri değiştirmeye çalıştıklarını çok iyi tespit edilmesi gerekliliğidir. Mısır ve Türkiye ilişkilerine baktığımızda inişli çıkışlı zamanlar geçtiğini görmekteyiz. Özellikle Sovyetler'in yıkılışı sonrası, 11 Eylül terör saldırısı ve Arap Baharı gibi tarihin dönüm noktalarını oluşturan olaylar sonrasında bölgede güç dengelerinin sıklıkla değiştiğine şahit olmakta ve bu bağlamda bölgesel güç olarak Mısır ve Türkiye'nin rolünü takip etmekteyiz. Bu yazıda da Türkiye ve Mısır'ın bölgesel güç bağlamında ilişkileri ve dış politikaları özellikle gündem konuları üzerinden analiz edilecektir.

Orta Doğu'da İki Bölgesel Güç: Türkiye ve Mısır

Hem tarihsel arka plana baktığımızda hem günümüzü değerlendirdiğimizde Türkiye ve Mısır'ı dengelerin yeniden dağıtıldığı noktalarda bölgenin başat aktörleri olarak görmekteyiz. İki ülke arasındaki ilişkiler inişli çıkışlı olmasına rağmen hiçbir zaman tamamen kopmamıştır. Özellikle, her ne kadar siyasi çalkantılar sebebiyle oluşan anlaşmazlıklar olsa da ekonomi ve ticaret alanlarında ilerlemeler devam etmiştir. Çalkantılı siyasi ilişkiler ve buna bağlı dış politika değişiklikleri

bölgede güç dengelerinin yeniden dağıldığını göstermektedir. 2011 Arap Baharı'ndan sonra yaşanan hızlı gelişmeler iki ülke arasındaki ilişkileri oldukça etkilemiştir. Ayrıca, bölgedeki karışıklıklar sebebiyle Orta Doğu'ya müdahil olan küresel güçlerinde etkisi göz ardı edilmemelidir. Türkiye ve Mısır'ın bölgesel güç olması bu küresel güçlerle olan ilişkileri de etkilemekte bu devletler üzerinden oyun kurulmakta ve dengeler dağıtılmaktadır.

25 Ocak 2011 devriminden sonra iki devlet arasındaki ilişkiler daha karmaşık bir hale gelmiş, bölgede ki gelişmeleri yakından etkilemiş ve etkilenmiştir. 25 Ocak 2011 devriminden sonra Mısır'ın seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi yönetiminde ekonomi ve ticaret hacminin artmasının yanında siyasi ilişkilerin de son derece iyileştiğini gördük. Fakat sadece 2 yıl sonra 3 Temmuz 2013'te gerçekleşen darbeyle Abdülfettah es-Sisi'nin yönetimi ele geçirmesinin ardından ilişkiler yine kötüleşmeye başlamıştır. Türkiye, uluslararası kamuoyunda açıkça darbeyi eleştirmiş ve seçilmiş bir liderin Mısır'ı yönetmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu kötü ilişkilerin olduğu dönemden, güç dengesini yeniden tahsis etme arayışında olan küresel ve diğer bölgesel aktörler fayda sağlamışlardır. Özellikle son 10 yılda bölgede etkinliğini artıran Türkiye'yi durdurma çabasında olan küresel ve bölgesel güçler Türkiye'yi dengeleme noktasında Mısır'ı karşısına çıkarma arayışındadırlar. Asya-Avrupa ve Doğu'nun bağlayıcısı olan Türkiye'nin varlığının görmezden gelinemez ve yok sayılmaz bir devlet olarak bölgede politika yapıcı, oyun kurucu pozisyona gelmiştir. Bu noktada Türkiye'yi dengelemek ve bölgedeki çıkarlarına kavuşmak adına Türkiye'nin politika

yollarını tıkamak amacıyla Mısır ile ilişkileri de kullanılmaktadır. Darbeyle başa gelen Sisi yönetimiyle başlayan kötü ilişkilerin, Suriye'de Türkiye'nin krizi derinleştirdiği iddiaları, Doğu Akdeniz mücadelesinde Türkiye karşıtı yapılan ittifaklar ve Arap Birliği ısrarı daha da kötüye götürmektedir. Türkiye'nin Suriye'de barışı tahsis etme adına çabalarını kriz çıkarma olarak değerlendiren Mısır'a karşı cevap sert olmuş teröre destek olmak, insan haklarını ihlal etmek yerine barışı ve bölgede istikrarı sağlamak üzere çalışılması gerektiği vurgulanmıştır. Mısır'ın bu açıklamalarının ardında, Türkiye'nin Suriye'de nüfuz alanlarını genişletmesinden rahatsız olan Amerika, İsrail, Fransa, Rusya gibi bölgesel ve küresel aktörler bulunmaktadır. Diğer bir karşı karşıya gelinen konu ise Doğu Akdeniz meselesidir. Doğu Akdeniz'de Amerika'nın ana müttefikleri olarak ortaya çıkan Mısır aynı zamanda İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan'la ittifak halindedir. Amerika'nın durdurmaya çalıştığı Türkiye'nin karşısında Mısır hem İsrail'le iş birliği yapabilmekte hem de Arap taraftarlığı ile bölgede ayrışmalara sebep olmaktadır. Eylül ayında Kahire yönetimi tarafından açıklamada da görüldüğü gibi iletişim kanallarının sadece Arap Dörtlüsü'nün (Mısır, BAE, Suudi Arabistan ve Bahreyn) sistemi içinde işbirliği yapılarak açılacağını açıklaması Arap milliyetçiliği ısrarını ortaya koymaktadır. Yine Doğu Akdeniz'de Türkiye ve Yunanistan arasındaki çekişme de Yunanistan ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşması yaparak tarafını ortaya koyan Mısır bir kez daha Türkiye'nin karşısında yer almıştır.

Türkiye'nin özellikle siyasi ve askeri alanlarda bölgesel etkinliklerinin artması ve nüfuzunu gün geçtikçe artırması Türkiye'ye karşı oluşturulan sayısız ittifak ortaya çıkarmakta her farklı yerde farklı ittifaklarla denge kurulmaya çalışılmaktadır. Bu denge politikaları içerisinde bölgesel güç olan Mısır'da yer almakta ve 3 Temmuz darbesi sonrası Türki-

ye karşıtı politikalar takip etmektedir. Her iki devlet de bölgesel güç olarak ittifaklar yapmakta ve dengelerin yeniden dağıtılmasında önemli rol almaktadırlar.

Sonuç

Orta Doğu'da iki bölgesel güç olan Mısır ve Türkiye'nin dış politikaları bölgede ki dengeyi düzenleme açısından son derece önemlidir. Geçmişten beri inişli çıkışlı ilişkileri olan iki ülkenin özellikle Arap Baharı sonrası ilişkileri daha da çalkantılı hale gelmiş 2013 Sisi darbesiyle iyice kötü bir hal almıştır. Türkiye'nin bölgede nüfuzunu artırmasına karşın yapılan ittifak birlikleri içerisinde yer alan Mısır, aynı zamanda küresel güçlerin etkisiyle Türkiye karşıtı politikalar izlemektedir. Bölgede güç dağılımı açısından ve küresel güçlerin bu dağılımda yer alabilmeleri açısından sürekli dengelerin yeniden oluşturulmaya çalışıldığı bu son dönemde Mısır'ı Türkiye'nin karşısına getirmektedirler. Fakat, bu değişken siyasi ilişkilere rağmen ekonomik ve ticaret ilişkilerinin hiçbir zaman durmadığı sadece dönem dönem yavaşladığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda iki ülkenin de birbirine karşı sert söylemlerden kaçınması her ne kadar karşı konumlarda yer alsalar da ilişkilerinin hiçbir zaman tamamen yok olamayacağını göstermektedir ki tarihi ve kültürel geçmiş buna müsaade etmeyecek kadar da köklüdür.

UHM'NİN TÜRKİYE İŞBİRLİĞİ İLE LİBYA İÇERİSİNDE SAĞLAMISIZ OLDUĞU GÜÇ DENGESİ

Zeynep ALTINTAŞ
OGA Araştırmacısı

Türkiye Libya'da Güç Dengelerini Değiştirdi

Libya'da General Halife Hafter'e bağlı güçler, Trablus merkezli hükümete karşı geçen yıl Nisan ayında başlattıkları taarruzda önemli kazanımlar elde edemedi. BM'nin meşru hükümet olarak tanıdığı ve Türkiye'nin desteklediği Trablus merkezli Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) çeşitli bölgelerde Hafter'in birliklerinin ilerleyişini durdurmakla kalmadı, yer yer geri püskürtmeyi de başardı. 2011 yılında Muammer Kaddafi'nin devrilmesiyle kaosa sürüklenen ülke, 2014 yılından bu yana iki ayrı hükümetin kontrolündeki bölgelere bölünmüş durumda: Türkiye'nin siyasi ve askeri destek verdiği Fayiz es-Serrac liderliğindeki Trablus merkezli UMH İtalya ve Katar'ın da desteğine sahip. General Halife Hafter'e bağlı Libya Ulusal Ordusu güçleri ise Tobruk merkezli hükümeti destekliyor ve ülkenin petrol zengini doğu bölgelerinde kontrolü elinde bulunduruyor. Hafter, Fransa, Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve Rusya tarafından da destekleniyor. Hafter birliklerinin geçen yıl Nisan ayında Trablus'a doğudan başlattıkları taarruza Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) havadan, Rus milislerin de muharip güç olarak destek verdiği biliniyor. "Wagner Grubu" olarak bilinen Rus paramiliter güçlerin Moskova yönetimiyle bağlantıları hala tartışmalı. Birleşmiş Milletler'in dün kamuoyuna yansıyan gizli ibareli bir raporuna göre Libya'da Wagner Grubuna bağlı 800 ila 1200 paralı asker Hafter saflarında savaşıyor. Türkiye'nin batıdaki Serrac'a bağlı birliklere son aylarda verdiği teknolojik ve taktik destek ise Hafter'in ilerleyişini durdurdu, hatta bazı stratejik bölgelerde Hafter birliklerinin gerilemesine yol açtı.

Savaşın Seyrinde Ani Değişim

Avrupa'nın önde gelen düşünce kuruluşlarından Avrupa Dış İlişkiler Konseyi'nden Libya uzmanı Tarek Megerisi, Libya iç savaşının seyrinde çok ani ve hızlı bir değişime tanık olunduğunu belirterek bu değişimin hem Libya modelinin genelinde hem de güçler dengesinde kendini gösterdiğini kayd ediyor. Türkiye geçen yıl 27 Kasım'da Libya'daki UMH hükümetiyle "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması" ve "Güvenlik ve Askeri İş birliği" alanlarında iki mutabakata imza atmıştı. Bu mutabakatlar Nisan ayında meyve vermeye başladı. Serrac birlikleri geçen ay sahada önemli başarılarla imza attı. Bu strateji kapsamında konuşlandırılan yeni hava savunma sistemleriyle Türk silahlı insansız hava araçlarının (SİHA) kapsamlı ve yoğun hava saldırılarının önü açıldı. Bu da Hafter'in ikmal olanaklarıyla BAE'nin kendi İHA operasyonlarını felce uğrattı.

UHM Batı Sahil şeridini Yeniden Ele Geçirdi

Bunun sonucunda Türkiye destekli UMH birlikleri karada önemli kazanımlar elde etti, Tunus sınırıyla Trablus arasındaki batı sahil şeridinin kontrolünü yeniden ele geçiren UMH, Hafter'in Trablus'a yönelik taarruzda yararlandığı, ülkenin en önemli ikinci askeri üssü olan Vatiyye hava üssünü ve Trablus'un güneyindeki Tarhuna kasabasını da geri aldı. UMH, Suriye'den gelen yaklaşık 4 bin paralı askerin de yardımıyla Trablus cephesinde de istikrarlı ilerleme kaydetti. Analistler, Türkiye'nin bu müdahaleyle, Libya'da BAE'yi devre dışı bırakabileceğini ve Hafter'in Trab-

lus'a ilerlemesine izin vermeyeceğini gösterdiği değerlendirilmesinde bulunuyor. Hollanda merkezli Clingendael Enstitüsü'nden Libya uzmanı Jalel Harchaoui, Trablus ve batısını içine alan tarihi Trablusgarp bölgesine atıfta bulunarak, "Her şey bu şekilde devam ederse Türkiye, Halife Hafter'in Trablusgarp'taki savaş çabalarını boşa çıkarabilecektir." diyor.

Hafter İçin Fazla Seçenek Kalmadı

Türkiye destekli UMH'nin son dönemde art arda gelen başarıları karşısında Halife Hafter'in elinde fazla seçenek bulunmuyor. Hafter'in havadan saldırı kabiliyetinin devre dışı bırakılması nedeniyle son günlerde Trablus'a yönelik karadan topçu atışlarının arttığı belirtiliyor. BM raporunda da teyit edildiği üzere Hafter'in saflarında Rus paralı askerlerin yanı sıra Suriye'den yaklaşık 2 bin milis de savaşıyor. Libya uzmanı Tarek Megerisi, ancak Hafter birlikleri ve yanlarında savaşan milislerin isabet almadan karada ilerlemelerinin de mümkün olmadığına dikkat çekiyor. Megerisi'ye göre bu durumda Hafter'in doğuda Mısır'a çevresine daha fazla odaklanmak ya da BAE'nin hava kuvvetleriyle doğrudan havadan müdahale dışında seçeneğinin kalmadığını belirtiyor. Megerisi BAE'ye ait F-16'ların devreye girmesi durumunda bunun gerilimde çok büyük bir tırmanış anlamına geleceği ve Türkiye'nin bu hamleyi yanıtsız bırakmayacağı görüşünde.

Ufukta Siyasi Çözüm Görünmüyor

Askeri cephede kan kaybeden Hafter son dönemde siyasi cephede kazanımlar elde etmek için yaptığı çıkışlarla gündeme geldi. BM öncülüğünde 2015 yılında imzalanan ve ülkede ulusal birlik hükümeti kurulmasını öngören

anlaşmanın "geçmişte kaldığını" söyleyen Hafter, kendini "halktan aldığı yetkiyle" Libya'nın hakimi ilan etti. Hafter'in bu çıkışı, desteklediği Tobruk merkezli hükümeti geri plana atarak petrol zengini doğu bölgelerindeki hakimiyetini genişletmeye yönelik bir adım olarak algılandı.

Hafter'in Planı Geri Tepebilir

Libya uzmanı Megerisi, bu hamlenin Hafter açısından geri tepebileceğine dikkat çekiyor. Megerisi, bu çıkışın doğudaki potansiyel rakipleri açısından Hafter'in paniklediği şekilde algılanabileceğini ve generale karşı meydan okumalara yol açabileceğini belirtiyor. Megerisi, Tobruk'taki sivil hükümeti baypas etmenin, Hafter'in UMH'ya karşı uluslararası alanda muhatap alınma çabalarını da tehlikeye sokabileceği uyarısında bulunuyor. Libya uzmanı, aynı zamanda Hafter'in destekçileri Fransa ve BAE'nin Türkiye'yi "Libya'daki tüm sorunların kaynağı" olarak göstermeye çalıştığına işaret ediyor. Libya'da yaşanan gelişmeler, BM'nin silah ambargosuna uyulması çağrılarının da boşa gittiğini gösteriyor. İki taraf da kısıtlamaları dikkate almazken AB'nin silah sevkiyatını denetlemek üzere başlattığı deniz operasyonu, BAE'nin hava ve karadan yaptığı sevkiyatı görmezden geldiği eleştirilerine hedef oldu.

Türkiye'nin Ağırlığı Arttı

Libya uzmanı Harchaoui, Hafter'in geniş yelpazede çok sayıda ülkenin desteğini aldığını ancak Türkiye'nin ağırlığının daha fazla olduğunu belirterek önümüzdeki dönem Libya'nın doğusu ve batısı arasındaki uçurumun daha da derinleşeceğini görüldüğünü belirtiyor. Bu durumun Libya'da "yavaş ve yıpratıcı" yeni bir çatışma dönemine işaret ettiğini kaydeden Harchaoui, "Hafter yeni bir aşamaya gi-

riyor. Uluslararası tanınırlığı olan UMH'nın kredibilitelerini azaltmak için BAE'den yardım alacaktır. Çünkü Türkiye artık muhtemelen Libya'da kalıcı olmak için sahada" değerlendirilmesinde bulunuyor.

Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti: Türkiye Askeri ve Güvenlik İş Birliği Antlaşması

Üç yıl süreyle geçerli olacağı, sonrasında da birer yıllık sürelerle uzatılacağı ancak sona ermesi halinde devam eden programların etkilenmeyeceği belirtilen mutabakat muhtırasına göre;

- Libya'da Ani Müdahale Kuvveti kurulması- na Türkiye eğitim, danışmanlık, malzeme ve planlama desteği verilecek

- Türkiye'de ve Libya'da ortak "Savunma ve

Güvenlik İşbirliği Ofisi" kurulabilecek

- Kara, deniz ve hava araçları, silahları, eğitim üsleri tahsis edilebilecek. Bu durumda mülkiyet, tahsis edilen ülkeye ait olacak

- Ortak askeri planlama, eğitim, silahların kullanılmasına yönelik danışmanlık verilebilecek

- Ortak tatbikatlar, istihbarat paylaşımı, "barışı koruma" operasyonları yapılabilecek

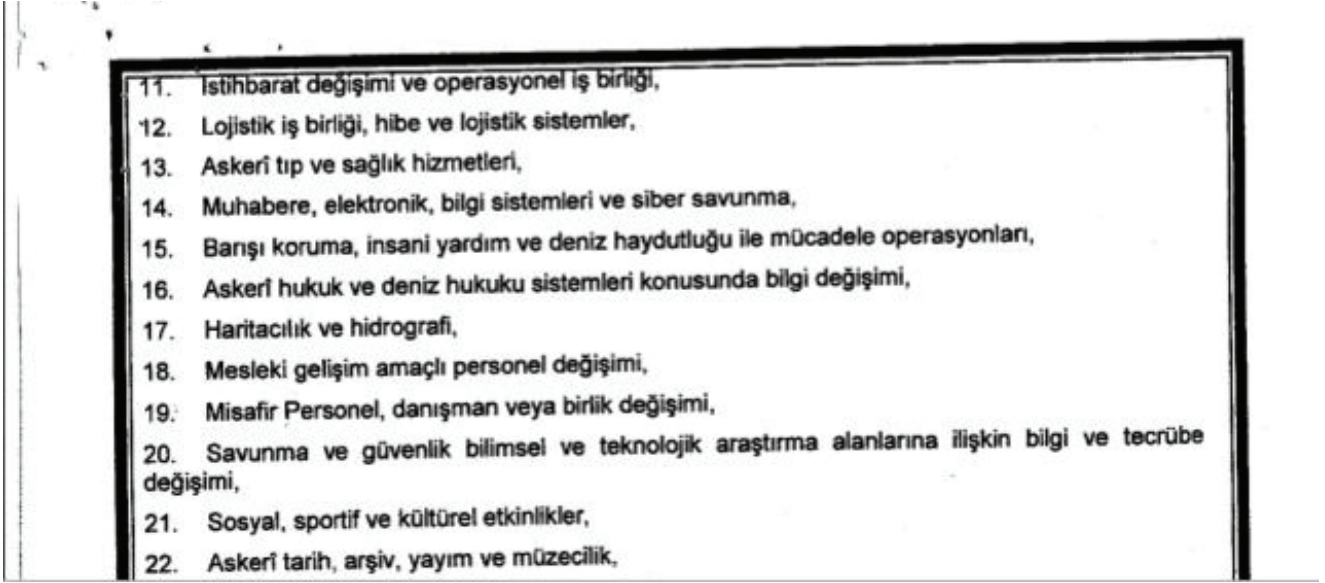
- Libya'ya "Misafir Personel" olarak adlandırılan 'savunma ve güvenlik kuruluşu mensubu siviller' ve birlikler gönderilebilecek.

- Askeri gereçler hibe edilebilecek, satılabilecek ya da kiralanabilecek. Anlaşma, teknoloji transferi için Libya'ya lisans verilmesinin de önünü açıyor..

MADDE IV GÜVENLİK VE ASKERİ İŞ BİRLİĞİ ALANLARI

Taraflar arasında iş birliği aşağıdaki alanları kapsar:

1. Libya'da polis ve askeri sorumlulukları içeren Ani Müdahale Kuvveti kurulmasına Türkiye tarafından eğitim, danışmanlık, tecrübe aktarımı, planlama ve malzeme desteği verilmesi,
2. Talep edilmesi halinde, Türkiye ve Libya'da müşterek bir Savunma ve Güvenlik İş Birliği Ofisi kurulması (yeterli sayıda uzman ve personel ile),
3. Eğitim, teknik bilgi, destek, geliştirme, bakım, onarım, kurtarma, imha, liman ve müşavirlik desteği sağlanması ve mülkiyeti elde olmak kaydıyla kara, deniz ve hava araçları, teçhizatı, silahları, bina ve arazi (eğitim üsleri) tahsisi,
4. Kabul Eden Tarafın davetiyle, Tarafların sınırları içerisinde, Silahlı Kuvvetlerinin bünyesinde bulunan Kara/Deniz/Hava Kuvvetlerinin faaliyet alanlarına yönelik müşterek olarak askeri planlama, tecrübe aktarımı, eğitim ve öğretim faaliyetleri ile silah sistemi ve teçhizatın kullanımına yönelik eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmesi,
5. Güvenlik ve askeri eğitim ve öğretim,
6. Tatbikat/eğitimsel veya ortak tatbikatlara katılım,
7. Güvenlik ve savunma sanayi,
8. Terörizmle mücadele, yasadışı göç ile mücadele, kara, deniz ve hava sınırlarının güvenliği, narko terör ve kaçakçılık ile mücadele, EYP/PMI harekâtleri ve doğal afet yardım harekâtleri konularında eğitim, bilgi/tecrübe mübadelesi ve müşterek harekâtler yürütme,
9. Farklı alanlarda iş birliği ve Taraflar arasında temas ziyaretleri,
10. Savunma ve güvenlik kuvvetlerinin teşkilat yapısı, savunma ve güvenlik birimlerinin yapısı ve teçhizatı, personel yönetimi,

Libya'da İki Yönetim Var

2014 yılından bu yana Libya'nın doğusunda-ki Bingazi kentinde kendi idaresini ilan eden, Mısır, Suudi Arabistan, BAE ve Rusya destekli General Halife Hafter, ülkenin yaklaşık yüzde 80'ini kontrol ediyor. Birleşmiş Milletler ise, Trablus'ta kurulan, Fayez al-Sarraj liderliğindeki Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni meşru kabul ediyor. Türkiye de anlaşmaları, "Libya'nın tek meşru temsilcisi" olarak kabul ettiği Ulusal Mutabakat Hükümeti'yle (UMH) imzaladı. Başkent Trablus'taki UMH, ülkenin topraklarının yüzde 20'sinden daha küçük bir alana hakim ancak burası devlet binalarının olduğu, nüfusun da yoğun olduğu bir alan. Türkiye, General Hafter'e bağlı silahlı güçlere karşı savaşan Libya silahlı kuvvetlerine destek veriyor. Hafter ise, "terörizme destek verdiği" gerekçesiyle Türkiye ve Katar'ı düşman ilan etti.

"Taviz vermemiz mümkün değil."

10 Aralık'ta katıldığı televizyon programında Libya ile mutabakatı, "Libya'nın meşru yönetimi olan Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile imzaladıklarını" belirten Erdoğan, "Bu mutabakat muhtırası ile Türkiye esasında, uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını kul-

landı. Bu adımdan başta Yunanistan olmak üzere Mısır, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İsrail ciddi manada rahatsız oldu" diye konuştu. Erdoğan, Batı'da da bazı ülkelerin benzer rahatsızlıklar duyduklarını ve bunları NATO ve değişik yerlerdeki toplantılarda dile getirdiklerini söyledi.

Türkiye'nin Libya ile yaptığı deniz yetki alanlarını belirleyen anlaşmaya Doğu Akdeniz'de kıyısı bulunan ülkeler ve önde gelen dünya güçleri de tepki gösteriyor.

Yunanistan, Türkiye-Libya anlaşmasının 1982 tarihli Uluslararası Deniz Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu, bölgede yer alan Girit, Rodos, Kerpe ve Meis adalarının deniz yetki alanlarını ve dolayısıyla egemenlik haklarının göz ardı edildiğini kaydediyor.

Güney Kıbrıs ise söz konusu anlaşmanın egemenlik alanlarının ihlali olduğunu düşünüyor ve egemenlik haklarının korunması için merkezi Lahey'de bulunan Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmaya hazırlanıyor.

ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan 3 Aralık'ta yapılan açıklama, iki kıyıdaş ülkenin anlaşmasını yararsız ve provakatif olarak değerlendirirken, gerginliği artırabileceği uyarısını da yaptı.